

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Primární prevence rizikového chování a spolupráce mezi školou a organizací realizující program primární prevence na ZŠ a SŠ

Primary prevention of risky behavior and cooperation between the school
and the organization implementing the primary prevention program at
primary and secondary schools

Lucie Vonášková

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Richterová, Ph.D.
Studijní program: Specializace ve vyučování
Studijní obor: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Primární prevence rizikového chování a spolupráce mezi školou a organizací realizující program primární prevence na ZŠ a SŠ* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 11.07.2024

Poděkování

Ráda bych vyjádřila své poděkování paní PhDr. Magdaleně Richterové, Ph.D., za podporu a velmi vřelou pomoc při vedení mé bakalářské práce. Děkuji také všem účastníkům výzkumu, kteří mi ochotně poskytli rozhovor a podělili se o vlastní zkušenosti.

ABSTRAKT

Tato práce pojednává o všeobecné primární prevenci realizované externími pracovníky ve vybraných základních a středních školách na území Karlovarského kraje. Úkolem teoretické části je rámcově představit čtenáři pojem *primární prevence*, historii primární prevence v České republice, současné přístupy k primární prevenci i její známé formy, metody a cíle. V práci je popsána role lektora primární prevence, jeho povinnosti, a požadavky na vzdělávání. Dále se zaměřuje na školní metodiky prevence a kvalifikačních požadavky na jejich práci. V neposlední řadě je v této bakalářské práci přistoupeno k rozepsání se v oblasti rizikového chování, a to především v období dospívání.

V praktické části práce je popisována a reflektována spolupráce mezi jednotlivými stranami, které se podílejí na přípravě a provedení programu primární prevence externí neziskovou organizací. Nástrojem použitým ve výzkumné části je rozhovor, jehož otázky byly sestaveny autorkou práce. Stavebním kamenem jsou výpovědi externích lektorů a školních metodiků prevence. Cílem této práce je analyzovat a popsat průběh spolupráce mezi vybranými školami a organizací Světlo Kadaň z. s., a to v rámci primární prevence rizikového chování se zaměřím na identifikaci faktorů, které by mohly přispět k efektivnější spolupráci mezi vybranými školami a organizací Světlo Kadaň z. s.

Závěry, které byly získány od školních metodiků prevence a externích lektorů, poskytují užitečné poznatky o tom, jak primární prevence funguje ve školách. V závěrečné části práce jsou hodnoceny dosažené cíle, shrnuty výsledky výzkumu a navrženy možné strategie, které mohou dále primární prevenci pozitivně ovlivňovat. Tato práce přispívá k lepšímu porozumění složitému procesu prevence ve školách a nabízí praktická doporučení.

KLÍČOVÁ SLOVA

primární prevence • rizikové chování • lektor • metodik • cíle • blok primární prevence • spolupráce

ABSTRACT

This thesis focuses on general primary prevention implemented by external workers at selected primary and secondary schools in the Karlovy Vary region. The theoretical part aims to introduce the concept of primary prevention, the history of primary prevention in the Czech Republic, current approaches to primary prevention, as well as its recognized forms, methods, factors, and goals. The thesis describes the role of primary prevention lecturers, their responsibilities, and educational requirements. It also focuses on school prevention methodologists and their qualification requirements. Lastly, the thesis elaborates on risk behavior, particularly during adolescence.

The practical part of the thesis describes and reflects on the collaboration among the stakeholders involved in preparing and implementing primary prevention programs by an external non-profit organization. Qualitative interviews conducted by the author form the basis of the research section, with testimonies from external lecturers and school prevention methodologists. The aim of this thesis is to analyze and describe the collaboration between selected schools and the organization "Světlo Kadaň z.s." within the context of primary prevention of risk behavior. The conclusions drawn from school prevention methodologists and external lecturers provide valuable insights into how primary prevention operates in schools.

In the final part of the thesis, the achieved goals are evaluated, research results are summarized, and possible strategies that could positively influence primary prevention are proposed. This thesis contributes to a better understanding of the complex prevention process in schools and offers practical recommend.

KEYWORDS

General primary prevention • risk behavior • lecturer • goals • primary prevention block
• cooperation.

Obsah

Úvod.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Primární prevence	10
1.1 Historie programů primární prevence rizikového chování v ČR.....	10
1.2 Současné pojetí primární prevence	14
1.3 Specifická prevence	14
1.4 Nespecifická primární prevence.....	15
1.5 Protektivní faktory neboli zásady efektivity	16
1.6 Program primární prevence ve školách.....	18
1.7 Potřeby v oblasti prevence	20
1.8 Školní metodik prevence.....	21
1.9 Kvalifikační požadavky na školního metodika prevence.....	22
1.10 Třídní učitel	23
2 Spolupráce mezi školou a organizací realizující program primární prevence.....	24
2.1 Certifikace programu primární prevence	24
2.2 Význam spolupráce mezi školou a organizacemi	24
2.3 Přínosy a výzvy spolupráce.....	24
2.4 Další organizace realizující programy PP	25
2.5 Světlo Kadaň z. s.....	25
2.6 Personální zajištění a povinnosti lektora.....	26
2.7 Postup práce lektora při realizaci bloku	28
2.8 Metody	29
2.9 Adaptační proces a kompetence lektora	29
3 Rizikové chování	30
3.1 Vývojové aspekty.....	30
3.2 Syndrom rizikového chování v dospívání.....	31

II. PRAKTICKÁ ČÁST	33
Cíl bakalářské práce	33
Charakteristika výzkumné metody	33
Průběh výzkumu	34
4 Popis PARTICIPANTŮ	36
4.1 Certifikovaný program Světlem k prevenci	36
4.2 Typ a zaměření programu	37
4.3 Zásady programu.....	38
4.4 Cíle programu.....	39
4.5 4. základní škola Cheb, Hradební 14, příspěvková organizace.....	39
4.6 Školní metodik prevence 4. základní školy Cheb – 1. participant.....	40
4.7 Základní škola Cheb.....	40
4.8 Školní metodik prevence v Základní škole Cheb – 2. participant.....	41
4.9 Střední škola stravování a služeb Karlovy Vary	41
4.10 Školní metodik prevence Středního odborného učiliště Karlovy Vary – 3. participant	43
4.11 Lektor – participant č. 1.....	43
4.12 Lektor – participant č. 2.....	43
4.13 Lektor – participant č. 3.....	43
4.14 Výsledné odpovědi metodiků prevence na výzkumné otázky	44
4.15 Výsledné odpovědi externích lektorů organizace Světlo Kadaň z. s.....	59
4.16 Vyhodnocení výzkumných otázek	72
Závěr	79
Seznam použitých informačních zdrojů	80
Seznam příloh	84
Základní tematické bloky.....	93
Seznam zkratk	94

Úvod

Samotné téma prevence rizikového chování jsem si vybrala na základě své praxe v neziskovém sektoru, kde jako lektorka realizuji preventivní bloky v základních a středních školách Karlovarského kraje. Tato problematika se rovněž dotýká mé současné pracovní pozice jako kontaktního a terénního pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti, mládež a mladé dospělé.

Během realizace preventivních bloků primární prevence ve školách jsme se setkali s řadou výzev, které ovlivňují jejich úspěšnost. Věřím, že pohledy a zkušenosti metodiků i kolegů lektorů mohou významně přispět k identifikaci některých faktorů, které budou přínosné pro další rozvoj spolupráce mezi jednotlivými zúčastněnými stranami. Tyto poznatky nejen osvětlí aktuální problémy, ale i příležitosti ke zlepšení a optimalizaci preventivních aktivit ve školách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Primární prevence

1.1 Historie programů primární prevence rizikového chování v ČR

Prevence (z lat. praevenire, předcházet) je soustava opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí, ekologickým katastrofám a podobně. Primární prevence je prevence, která zkoumá předpoklady, podmínky a příčiny jevů, jimž se má bránit, a hledá způsoby, jak jim předcházet; bývá zaměřena na veškeré obyvatelstvo (Klementová a Sychrová, 2017, s. 5).

Přehled vývoje primární prevence rizikového chování v České republice ukazuje, že tato oblast procházela rozmanitým vývojem ovlivněným politickými i společenskými změnami. Před rokem 1989 zde chyběl zřetelný koncepční rámec pro primární prevenci, počáteční úsilí však vznikalo především v oblasti prevence návykových látek. Dokumenty z té doby byly zaměřeny spíše na morální a inspirativní stránku než na konkrétní odborné informace a plánování prevence.

Prevence se většinou soustředila na problémy spojené s alkoholem a tabákem. V porovnání s jinými problémy nebyly nelegální drogy považovány za prioritní. Státní politika tehdy nepřikládala těmto drogám takovou váhu jako alkoholu či tabáku. Prevence byla řízena Ministerstvem zdravotnictví a jeho Ústavem zdravotní výchovy, který se věnoval převážně obecným aspektům prevence.

Přesto se objevovaly určité snahy. Například dokument „Boj proti negativním jevům mládeže“ se sice dočkal schválení vládou, avšak jeho odborná kvalita byla nedostatečná a chyběly v něm faktická opatření a plán. Existovaly také aktivity informačních kampaní, především formou letáků, plakátů a různých sdělení v médiích. Osvěta týkající se zneužívání léčiv či nelegálních návykových látek měla minimální prostor, přičemž se zaměřovala hlavně na závislosti na nikotinu a alkoholu. Koncept prevence, založený na odstrašování, byl dominantní a vycházel ze staršího myšlení. Ukázalo se, že tento model není efektivní a byl již překonán.

Významnější diskuse o těchto tématech začaly později, zejména prostřednictvím populárně naučných médií, jako jsou filmy a knihy, které se postupně začaly věnovat této

problematicke. Radek John vydal své Memento (1986), Zdeněk Zaoral natočil film Pavučina (1986) a vyšel překlad knihy My děti ze stanice Zoo (1987).

Tato strategie vedla k následnému zvýšení pozornosti a posunu vpřed. Bohužel, celý postup nebyl systematický a neuměl předložit výraznější podporu. Problémy s užíváním nelegálních návykových látek i zneužívání léčiv byly označovány za problém kapitalistické společnosti.

Vzhledem k tomu, že neexistovalo nic takového, jako je školní primární prevence, neexistovali ani specialisté, kteří by v prevenci působili. V té době byla obecná představa o primární prevenci značně matoucí nebo nejasná, neexistovalo zřejmé vymezení. V roce 1993 došlo k zásadní změně, kdy pod záštitou Ministerstva vnitra ČR vyšel dokument s jednotnou koncepcí nazvaný Strategie protidrogové politiky 1993. Tento dokument se jako první v historii ČR snažil identifikovat potřebné systémové změny pro efektivní fungování podpůrné sítě preventivních a léčebných programů. Koordinátorem v oblasti protidrogové politiky bylo MV ČR, působnost byla přenesena na meziresortní úroveň pomocí vzniklé Meziresortní protidrogové komise (MPK), což přineslo další příznivý pokrok. V oblasti vzdělávání jsme se dočkali osvěty díky Národnímu centru podpory zdraví, které za pomoci seminářů zaměřených především na pedagogy základních škol šířilo základní teoretické pojmy v prevenci a zvědomovalo způsoby práce s dětmi v jednotlivých tematických okruzích.

Národní centrum pro podporu zdraví se angažovalo v experimentální výuce na vysokých školách, například na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a Fakultě tělesné výchovy a sportu v Brně. Postupně se do tohoto úsilí zapojily i neziskové organizace. V polovině 90. let již existovaly systematické aktivity nejen v provádění preventivních programů, ale také v oblasti školení a tréninku pedagogů.

Období mezi lety 1995–1997 přineslo zvyšující se zájem odborné veřejnosti o problémy spojené s primární prevencí užívání návykových látek a její efektivní koordinaci. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se stalo hlavním hybatelem některých směrnic a trendů, na které později navázala další opatření. Probíhal proces postupné profesionalizace přístupu k primární prevenci, který se opíral o vědecky ověřitelné poznatky. Tento způsob přístupu je obecně známý jako „evidence-based přístup“ neboli přístup založený na důkazech (Miovský a kol., 2015).

V polovině 90. let spatřilo světlo světa několik významných publikací, mezi něž patřila i publikace „Pedagogové proti drogám“. Tento materiál byl později v roce 1999 vydán pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jako výsledek dlouhodobé spolupráce s Velkou Británií. Následný vývoj programů primární prevence komplikovaly obtíže v oblasti financí a politické skandály, některé programy tak byly zrušeny, např. Alkohol a drogy Národního centra na podporu zdraví, pod názvem Maják (Nožina, 1997). Během kampaně „Stop drogy“ došlo k nechtěným účinkům, kdy se prevence začala realizovat neodborně a laicky. Kupříkladu se začalo využívat psy pro vyhledávání drog, nebo se primární prevence bez hlubšího smyslu spojovala s výkonnostním sportem, což přineslo finanční zisky sportovním svazům. Tohle období (1998–2001) bylo považováno za krok zpět, i přes úspěchy z první poloviny 90. let.

V roce 2007, v reakci na politické změny v rámci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, došlo k nešťastnému rozhodnutí tehdejší ministryně Dany Kuchtové, což vedlo k přerušení vývoje primární prevence a změně přístupu MŠMT k této oblasti. Místo specifického zaměření na primární prevenci se začala prosazovat nespecifická primární prevence, která není v jiných zemích Evropské unie uznávána. Toto opatření vyvolalo nepříznivé následky, které zapříčinily zničení složitě se rodící koncepce strategie tzv. specifické primární prevence.

Vytvářely se dokumenty, např. Koncepce prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže na období 1998–2000, které byly nepřesné a nesystematické kvůli nedostatečné informovanosti ze strany úředníků, odborníků a politiků, a to až po běžnou veřejnost. Nebyly splněny primární odborné požadavky, v celém konceptu byl slabý důraz na ošetření kontroly kvality

a efektivity, nedostatečné byly i popis základních cílů, časová dotace realizace aktivit i zodpovědnost konkrétních organizací za uskutečňování těchto úkolů. Do tohoto kontextu zapadají programy vycházející z představy, že negativní zážitek bude mít efektivní preventivní dopad. Jednotlivec přímo prožije důsledek rizikového chování co nejvíce působivým způsobem. Tento negativní způsob interpretace byl a stále je často považován za účinnou prevenci. Tato myšlenka vychází mimo jiné z přehnaných očekávání a nesplnitelných cílů. Příkladem může být realizace projektu „Revoluční vlak“ (Miovský a kol., 2015).

V roce 2000 MŠMT zavedlo novou koncepci, která nevedla k žádným pozitivním změnám, a spíše přispěla k zachování stávající situace. Následující období dalo vzniknout několika koncepčním dokumentům z dílen jednotlivých resortů. Koncepce, které ne vždy spolupracují, nejsou vzájemně kompatibilní a často se neslučují. Namísto vzájemného doplňování se často překrývají, nebo některé cílové skupiny v nich chybí, aniž by se některý z resortů přihlásil k jejich zahrnutí do svých kompetencí, ačkoliv by to mělo být v jejich pravomoci. Rozhodnutí přenést odpovědnost za oblast primární prevence zpět na MŠMT vytvořilo novou dynamiku. Sekretariát Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky (RVKPP) společně s odborem speciálního školství a prevence zformoval pracovní skupinu skládající se z představitelů různých resortů. Jejich práce se zaměřila na vytvoření standardů pro primární prevenci, vytvoření manuálu dobré praxe a dalších úkolů. Tato iniciativa vedla k profesionálnímu zpřístupnění a vylepšení stavu primární prevence, její koordinace, monitorování a financování.

V roce 2005 MŠMT zveřejnilo první schválenou verzi standardů, která specifikuje základní požadavky na provádění preventivních programů proti užívání návykových látek. Důležitým okamžikem bylo zavedení certifikace kvality těchto programů, který zajišťuje Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. Interresortní pracovní skupina pro primární prevenci (IPPP) během roku 2008 začala pracovat na aktualizaci nové verze standardů, která se rozšířila na všechny oblasti rizikového chování, nejen na problematiku užívání návykových látek.

Během procesu rozvoje primární prevence došlo k výraznému posunu. Primární prevence získala zpět svou důvěryhodnost a přesunula se na profesionální úroveň, což zahrnuje i ověřování kvality celého procesu týkajícího se prevence. Nově se opírá o poznatky z vědeckých studií a posouvá se mezi přední problémy, kterým čelí stát, školství i odborná veřejnost.

Aktuálně se realizace primární prevence řídí dokumentem vydaným MŠMT s názvem Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2019–2027. Tento dokument a činnost MŠMT stanovují základní strategie v daných oblastech, určují priority na budoucí období a podporují vytváření vazeb a struktury subjektů, které realizují vytyčené priority, případně se na nich podílejí. Zároveň se snaží vytvořit materiální, personální a finanční podmínky pro vlastní provádění primární prevence ve školství, včetně poskytování nezbytné metodické podpory subjektů angažovaných v primární prevenci (Miovský a kol., 2015).

Závěrem lze konstatovat, že vývoj primární prevence rizikového chování v České republice byl poznamenán různými fázemi a výzvami, a to od počáteční absence jasných koncepčních rámců a omezených aktivit před rokem 1989 až po postupný posun směrem k profesionálnímu a systematickému přístupu, který reflektuje nejnovější poznatky a strategie. Navzdory obtížím a překážkám je primární prevence v současnosti pevnou součástí strategií v oblasti veřejného zdraví a sociální péče v České republice přispívající k posílení ochranných faktorů a snižování rizikového chování.

K dalšímu zkoumání tématu primární prevence je důležité objasnit několik klíčových termínů, které jsou s ní úzce spojeny.

1.2 Současné pojetí primární prevence

Slovo „prevence“ je latinského původu a znamená opatření učinění předem, včasnou obranu nebo ochranu. Přibližně od konce 50. let se prevence rozdělila na primární a sekundární. Cílem primární prevence je předcházet nemoci před tím, než vznikne (Nešpor a kol., 1999, s. 6).

Dříve býval pojem *primární prevence* často chybně interpretován, což vyústilo v reakci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které rozlišilo primární prevenci na specifickou a nespecifickou formu (Miovský a kol., 2015).

1.3 Specifická prevence

Aktivita a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků (MŠMT, s. 2).

Jedná se o programy, které mají jasně vymezený vztah k určité formě rizikového chování a tématům s tím spojeným. Je zde kladen důraz na časovou a prostorovou ohraničenost realizace a jsou zaměřeny na vymezenou cílovou skupinu (Miovský a kol., 2015).

Časovou a prostorovou ohraničeností programu je míněno to, že každý program má písemně zpracované a popsáno všechny části potřebné pro úspěšnou realizaci: přípravu a plán projektu (definované konkrétní cíle, časový plán atd.), provedení (podrobný popis, jak je program prováděn, kým, kde a za jakých okolností), zhodnocení (jakými nástroji a jakým způsobem je program hodnocen) a návaznost (co programu předchází, jak byly zjišťovány potřeby a problémy cílové skupiny a co a proč po programu bude nebo má následovat) (Miovský a kol., 2015, s. 31).

- a) **Všeobecná prevence**, která je zaměřena na širší populaci, má za cíl odvrácení vzniku rizikových projevů chování v celé jeho šíři. Každá škola má zpracovaný dokument se zaměřením na podporu zdravého životního stylu, jehož vznik upravuje nařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Všeobecná primární prevence má v porovnání se standardními výukovými hodinami odlišnou dynamiku i provedení. U základní formy setkání s třídním kolektivem bývá třída seskupena do takzvaného komunitního kroku, kde jsou do jisté míry eliminovány sociální rozdíly, podpořeny neverbální komunikace a důvěra. Právě důvěra je oblast, na které je potřeba stále pracovat, vhodným nástrojem pro její prohloubení je komunikace v partnerské rovině. Žáci a lektori si mohou mezi sebou tykat, vždy je to však žák, kdo rozhodne o formě konečného oslovení. Žáci se mohou otevřeně ptát na to, co je pro ně aktuální a souvisí s tématem, mohou sdílet své názory, postřehy a jiná sdělení.
- b) **Selektivní prevence** je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování.
- c) **Indikovaná prevence** je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky (MŠMT ČR, 2010, s. 2).

1.4 Nespecifická primární prevence

Prostřednictvím nespecifické prevence cílíme na smysluplné trávení volného času. Jsou podporovány žádoucí formy chování obecně, bez důkazu o výskytu konkrétního rizika. Soustředíme se na jedincovy postoje, mravní povědomí, zájmy, hodnoty atp. Lze tedy říct, že se jedná o aktivity směřující k upevnování vhodných návyků v oblasti volného času, zdravého životního stylu, včetně emočního rozvoje a sociálních vztahů.

Důležitou součástí rozvoje dítěte v oblasti nespecifické prevence je bezpečné prostředí, které podporuje orientaci na zdraví, a naopak eliminuje hrozby spojené s rizikovým chováním. Nejpřirozenějším prostředím pro realizaci nespecifické prevence je prostředí rodiny (kvalita nespecifické prevence, především v předškolním věku, přímo úměrně souvisí s kvalitou rodinné výchovy) a školy, kde by na ni měla kontinuálně navazovat prevence specifická (Miovský a kol., 2015).

1.5 Protektivní faktory neboli zásady efektivity

Zásady efektivní primární prevence hrají klíčovou roli při úspěšném navrhování a provádění programů primární prevence. Níže uvádím několik obecných principů, které by měly být dodržovány při realizaci preventivních programů.

Program začíná pokud možno brzy a odpovídá věku. *V podstatě platí, že čím nižší věk žáka, tím je prevence méně specifická a je více orientovaná na obecnou ochranu zdraví. Naopak čím je žák starší, tím je prevence více zaměřena na jednotlivé návykové látky a tím více by měli být děti a dospívající do preventivního programu aktivně zapojeni. U žáků vyššího věku také získává na významu racionální argumentace a možnost o problémech diskutovat (Nešpor a kol., 1999, s. 8).*

Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií působících na určitou cílovou skupinu (škola, rodina, vrstevníci, komunita, masmédia). *Z bio-psycho-sociálního modelu a výčtu rizikových faktorů zřetelně vyplývá, že příčiny rizikového chování jsou značně různorodé. Preventivní programy je tedy nutné koncipovat komplexně jako souhrn více faktorů a jako koordinovanou spolupráci různých institucí.*

Kontinuita působení a systematickosti plánování. *Programy na sebe musí navazovat a vzájemně se doplňovat. Tato jejich vzájemná provázanost musí být transparentní a být zohledněna ve způsobu realizace. Preventivní působení musí být systematické a dlouhodobé. Jednorázové aktivity, bez ohledu na rozsah a náklady, např. jednorázové přednášky nebo celostátní multimediální kampaně, nejsou obvykle příliš efektivní. Jednostranné a zjednodušující informace mohou být i škodlivé, jak pro účastníky programu, tak pro důvěryhodnost samotného programu u cílové skupiny (Miovský a kol., 2015, s. 58).*

Program je soustavný a dlouhodobý. *Efektivita preventivního programu vzrůstá, jestliže je soustavný a dlouhodobý, a naopak lze sotva předpokládat pozitivní efekt nahodilých a jednorázových akcí, byť jsou třeba i dobře míněny. Z tohoto hlediska je výhoda, když si škola program, nebo jeho podstatnou část zajišťuje sama. Není pak odkázána na ochotu dalších organizací, a navíc je snazší sladění preventivního programu s režimem školy i s dalšími školními aktivitami.*

Program bere v úvahu místní specifika. *O tom, že ignorovat místní specifika se nevyplácí, se přesvědčili na Novém Zélandu. Na základě informací o problémech s čicháním organických rozpouštědel u britských dětí zorganizovali přednášky o těkavých látkách. V důsledku toho se tam rozšířil, do té doby neznámý, problém se zneužíváním těchto látek (Nešpor a kol., 1999, s. 9).*

Využití KAB-modelu. *Orientace nikoliv pouze na úroveň informací, ale především na kvalitu postojů a změnu chování. Kvalita postojů a změna chování často nemusí s rozsáhlostí a hloubkou poznatků příliš souviset. Cílem prevence je ovlivnit chování: součástí programů by proto mělo být získání relevantních sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život, např. posílení schopnosti mladých lidí čelit tlaku k užívání návykových látek zvýšeným sebevědomím, nácvikem asertivity a schopnosti odmítat, zkvalitněním sociální komunikace a schopnosti obstát v kolektivu a řešit problémy sociálně přiměřeným způsobem (Pavlas Martanová a kol., 2012, s. 38).*

Využití peer-prvku. *Podle Nešpora a kol. (1999) je významnou součástí všeobecné primární prevence realizace malých a interaktivních programů zahrnující tzn. peer programy. Peer program, je takový program, který využívá aktivní účasti vrstevníků (peers) jako klíčových aktérů. Tito vrstevníci jsou obvykle stejného věku nebo mají podobné zkušenosti jako cílová skupina programu. Cílem peer programů je posílit sociální podporu a sdílení informací mezi vrstevníky, aby se snížilo riziko nežádoucího chování.*

Nepoužívání neúčinných prostředků. *Jako neúčinné se prokázalo pouhé poskytování zdravotních informací o následcích rizikového chování (například o účincích návykových látek, typech poruch příjmu potravy apod. bez následné diskuse), odstrašování, zakazování, přehánění následků, moralizování a v neposlední řadě i afektivní výchova, postavená pouze na emocích a pocitech (toto tvrzení však nevyklučuje např. užití prvků zážitkové pedagogiky, pokud jsou respektovány obecné zásady efektivní primární prevence). Jednostranné (zdůrazňující pouze negativní účinky drog na fyzickou, psychickou a sociální pohodu jedince) a zjednodušující informace mohou být i škodlivé, jak pro klienta programu, tak pro důvěryhodnost samotného programu u cílové skupiny.*

Podpora protektivních faktorů ve společnosti. *Jde o vytváření podpůrného a pečujícího prostředí. Součástí preventivních programů má být podpora a vytváření podmínek pro*

společensky přijatelné aktivity a vytváření podpůrného prostředí, které dětem a mladým lidem umožňuje navázání uspokojivých vztahů.

Do primární prevence patří i nabídka specializované péče v případě potřeby a kontaktů pro eventuální krizové situace (Pavlas Martanová a kol., 2012, s. 39).

Za zásadní považujeme zdůraznit, že ačkoli jsou některé typy programů obecně považovány za efektivní, vždy záleží na přípravě, způsobu provedení a vzdělání a dovednostech koncového realizátora programu – i sebelepší typ programu, pokud není realizován správně, může být v lepším případě neefektivní, v horším případě dokonce škodlivý (Miovský a kol., 2015, s. 62).

Celkově je zřejmé, že úspěch primární prevence závisí na dodržování zásad efektivity a na vhodné implementaci preventivních programů. Tyto zásady, jako jsou zapojení cílové skupiny, kontinuita, systematickosti a respektování místních specifik, jsou zásadní pro dosažení kladných výsledků. Důležité je také zdůraznit význam aktivní účasti vrstevníků a podporu protektivních faktorů ve společnosti. Nicméně je třeba si uvědomit, že účinnost programů nespočívá pouze v jejich formě, ale i ve kvalitě a způsobu jejich provádění. Proto je nezbytné, aby realizátoři těchto programů měli dostatečné znalosti a dovednosti. Pouze pečlivě navržené a správně prováděné preventivní programy mohou mít skutečný pozitivní dopad na cílovou skupinu a přispět k vytváření zdravější a bezpečnější společnosti.

1.6 Program primární prevence ve školách

Hlavním strategickým dokumentem MŠMT, který stanovuje základní směry politiky primární prevence rizikového chování v České republice, je Národní strategie platná v období 2019–2027 a schválená vládou ČR 8. března 2019. Tento klíčový dokument poskytuje základní strukturu a směřuje tvorbu i realizaci primární prevence. Vedle tohoto dokumentu stojí Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.

Hlavním cílem Národní strategie 2019–2027 je prostřednictvím efektivního systému primární prevence, fungujícího na základě komplexního působení všech na sebe vzájemně navazujících subjektů, minimalizovat vznik a snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže (MŠMT ČR, 2019, s. 9).

Dalším z dokumentů národní strategie regulujících sféru primární prevence rizikového chování je Akční plán realizace Národní strategie primární prevence rizikového chování

dětí a mládeže na období let 2023 až 2025. Tento dokument vychází z Národní strategie 2019 až 2027 a je v souladu s dalšími strategickými materiály ČR, jako jsou Strategie vzdělávací politiky do roku 2030+, Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019–2024, a několika dalšími.

Celkově je pro primární prevenci rizikového chování specifické její propojení oborů. Pohybuje se na poli psychologie, zdravotnictví, práva, pedagogiky, sociologie a zároveň propojuje jednotlivé sektory ministerstev zodpovědné za rozpracovávání preventivních strategií (ministerstva školství, zdravotnictví, dopravy, vnitra, sociálních věcí). Školská primární prevence rizikového chování se tedy vzájemně prolíná se zdravotnickou prevencí, protidrogovou prevencí, prevencí kriminality nebo např. prevencí v dopravě.

Ve školách jsou aktivní školní metodici prevence (ŠMP), kteří hrají klíčovou roli v implementaci preventivních opatření proti rizikovému chování. Základním prvkem prevence ve školách je minimální preventivní program, který je každoročně vypracováván ŠMP ve spolupráci s vedením školy a ostatními pedagogickými pracovníky.

Minimální preventivní program je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy / školského zařízení a je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu (dále „RVP“), popř. je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Při jeho realizaci vycházíme ze situace, že škola má pro něj samozřejmě pouze omezené časové, personální a finanční možnosti, a je proto nutné klást důraz na co nejvyšší efektivitu při existujících zdrojích. Program má jasně definované dlouhodobé a krátkodobé cíle a je naplánován tak, aby mohl být řádně proveden. Přitom musí být přizpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v jejím rámci, tak v jejím okolí. Program musí důsledně respektovat rozdíly ve školním prostředí, oddalovat, bránit nebo snižovat výskyt rizikového chování a zvyšovat schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí (Miovský a kol., 2012, s. 13).

Primární prevence rizikového chování u žáků v působnosti MŠMT se zaměřuje prioritně na předcházení rozvoji rizik, která směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v chování žáků:

- a) agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie,*
- b) záškoláctví,*
- c) závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling,*
- d) rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů,*
- e) spektrum poruch příjmu potravy,*
- f) negativní působení sekt,*
- g) sexuální rizikové chování (MŠMT ČR, 2010, s.1).*

Primární prevence se soustředí na to, aby se pomocí různých programů a navazujících služeb zabránilo rizikovému chování u dětí a mládeže. Cílem je poskytnout jim potřebné informace a dovednosti, které jim umožní vyhnout se rizikovému životnímu stylu a chování a udržet tyto dovednosti dlouhodobě. (Čech a Zvoníčková, 2017)

Při realizaci preventivních programů se v praxi často objevují různé problémy. Česká školní inspekce (dále „ČŠI“) dlouhodobě a systematicky sleduje otázky spojené s rizikovým chováním žáků na různých úrovních vzdělávání. Na základě svých šetření pravidelně vytváří tematické zprávy, které podrobně analyzují rizikové chování žáků a jeho prevenci, a zároveň poskytují konkrétní doporučení pro školy. Další doporučení, vyplývající z těchto zpráv, jsou určena zřizovatelům a Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy.

1.7 Potřeby v oblasti prevence

V rámci plošného inspekčního elektronického zjišťování měli ředitelé škol možnost uvést, co by v oblasti prevence nejvíce potřebovali. Tato otázka byla dobrovolná, přesto tuto možnost využilo 35,9 % ředitelů. Ukázalo se, že ředitelé by v největší míře potřebovali finanční prostředky – a to jak obecně, tak na zajištění preventivních programů pro žáky (případně dotované programy nebo programy zdarma) a finančního ohodnocení pracovníků (např. příplatky, odměny). Často také uváděli potřebu zavést pozici školního psychologa (včetně finančního zajištění této pozice) a snížit úvazek přímé pedagogické činnosti školnímu metodikovi prevence. Dále by uvítali větší podporu ze strany rodiny /

*zákonných zástupců, větší časový prostor věnovaný prevenci, větší nabídku preventivních programů či zvýšení jejich kvality, metodickou podporu a metodické materiály a další vzdělávání pedagogických pracovníků (často celého pedagogického sboru) (Česká školní inspekce, 2018, s. 14). Podpora zdraví dětí a prevence jsou hlavními prioritami MŠMT, které se intenzivně zaměřuje na otázky duševního zdraví a odolnosti žáků a studentů a plánuje výraznou podporu preventivních programů. Dne 12. února 2024 náměstek ministra školství Nantl sdělil: *Vedle stávajících aktivit, které ministerstvo v této oblasti již nějaký čas vykonává, připravíme s partnery z dalších resortů národní plán podpory dětského duševního zdraví, posílíme kapacity a odborné kompetence pracovníků škol, školských poradenských zařízení i středisek výchovné péče, zajistíme systémové ukotvení školních psychologů a jejich udržitelné financování, rozšíříme koncept týmů duševního zdraví v území a významně posílíme význam primární prevence ve školách. Dále dodal, že ministerstvo v těchto tématech usiluje o širokou spolupráci, do níž je zapojena třeba i zmocněnkyně vlády pro lidská práva nebo Národní ústav duševního zdraví. Ten v nedávné době ve spolupráci s Českou školní inspekcí provedl velmi důležitý výzkum v oblasti duševního zdraví českých žáků, jehož výsledky potvrzují nezbytnost rychlých reakcí (Vláda ČR, online).**

Závěrem lze konstatovat, že program primární prevence ve školách je zásadní v rámci snahy eliminovat vznik a snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže. Jeho úspěšná realizace vyžaduje komplexní přístup a aktivní zapojení školních metodiků prevence, kteří hrají klíčovou roli v implementaci preventivních opatření. Jejich činnost je pevně zakotvena ve vyhlášce a zahrnuje řadu metodických, koordinačních, informačních a poradenských aktivit.

1.8 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence (dále „ŠMP“) je pracovník školy nebo školského zařízení. Standardní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Mezi standardní činnosti ŠMP patří metodické, koordinační, informační a poradenské činnosti. Mezi jeho činnosti patří zejména: a) Koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy. Koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislosti, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního

a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších forem rizikového chování.

- a) Metodické vedení pedagogických pracovníků školy v oblasti primární prevence rizikového chování (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy, nastavení vhodné podpory směřující k odstranění rizikového chování apod.).*
- b) Koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti primární prevence rizikového chování.*
- c) Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku primární prevence rizikového chování.*
- d) Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah jeho činností, navržených a realizovaných opatření. Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu rizikového chování. Vedení dokumentace, evidence a administrativy související se standardními činnostmi v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů a předávání informací o realizovaných preventivních programech školy pro potřeby analýz, statistik a krajských plánů prevence (MŠMT, 2019, s. 17).*

Časová náročnost této funkce závisí na velikosti školy, míře výskytu rizikového chování schopnostech metodika prevence a jeho kompetencích. Polovina metodiků věnuje těmto činnostem 2 až 3 hodiny týdně, zatímco v asi jednom procentu škol to zabere 10 až 20 hodin týdně. (Spitzerová a kol., 2023).

1.9 Kvalifikační požadavky na školního metodika prevence

Školním metodikem prevence může být osoba s pedagogickým statutem, což znamená, že vykonává pedagogickou práci v základních a středních školách. Tento status přísluší pedagogickým pracovníkům, kteří jsou odpovědní za přímou pedagogickou činnost ve školním prostředí, což zahrnuje učitele. Tato definice je stanovena v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

Podle ustanovení § 9 vyhlášky 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů, je předpokladem k výkonu činnosti metodika prevence studium k výkonu specializovaných činností v rozsahu 250 hodin. Ředitel školy může dočasně výkonem metodika prevence pověřit vybraného pedagoga, ale bez studia nemá nárok na

pobírání specializačního příplatku. Například i vystudovaný etoped musí podle platných vyhlášek absolvovat další vzdělávání v rozsahu 250 hodin (Národní pedagogický institut, 2019).

1.10 Třídní učitel

Mezi základní pracovníky školního poradenského pracoviště patří vedle metodika školní prevence a dalších pedagogických pracovníků bezesporu i třídní učitelé. Je zásadní, aby se do prevence zapojili, neboť disponují nejlepším přehledem o tom, co jejich žáky trápí a s jakými problémy se potýkají. Rozsah pravomocí třídního učitele je stanoven v Metodickém doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních a je definován takto:

- a) *spolupracuje se školním metodikem prevence při zachycování varovných signálů, podílí se na realizaci Preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů ve třídě,*
- b) *motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování (vytváření otevřené, bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě); podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy,*
- c) *zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci nezletilých žáků třídy,*
- d) *získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí (MŠMT ČR, 2010, s. 7).*

Třídní pedagog je zásadní složkou celé preventivní práce s kolektivem. Právě v jeho rukou leží návazná práce s třídním kolektivem i ošetření případných náročných situací z oblasti rizikového chování. Je součástí třídního kolektivu a nesmazatelnou měrou se podílí na podobě vztahů mezi žáky, a tedy na klimatu celé třídy. Právě z těchto důvodů je třídní pedagog osobou na programech dlouhodobé prevence nepostradatelnou složkou. (OSPRCH, 2023).

Bez třídního pedagoga, který je (má být) propojujícím prvkem třídního kolektivu a má znalosti dynamiky kolektivu a jeho specifik, nelze efektivně využít potenciál preventivních programů poskytovaných externími organizacemi. (OSPRCH, 2023, s.7)

2 Spolupráce mezi školou a organizací realizující program primární prevence

2.1 Certifikace programu primární prevence

Certifikace odborné způsobilosti pro poskytování programů primární prevence rizikového chování ve školách je proces, který posuzuje a oficiálně schvaluje, že daný program splňuje stanovené standardy kvality, včetně obecných i specifických požadavků. Tento proces zahrnuje hodnocení služeb podle těchto kritérií a rozhodnutí o udělení nebo neudělení certifikátu, který potvrzuje jejich kvalitu.

O certifikaci mohou požádat jak státní, tak nestátní poskytovatelé. Po podání žádosti provádějí certifikátoři průzkumy u poskytovatelů služeb. Udělený certifikát je důkazem kvality programu a může mít vliv na získávání státních finančních dotací. (Pavlas Martanová a kol., 2012).

2.2 Význam spolupráce mezi školou a organizacemi

Spolupráce může být důležitým prvkem v poskytování komplexní péče a podpory pro studenty. Externí organizace přinášejí do vzdělávacího prostředí nové perspektivy, zkušenosti a zdroje, které mohou obohatit výuku a poskytnout studentům rozmanité možnosti rozvoje. Mohou také přinášet specializované znalosti a dovednosti, které školy samy nemají, a tím rozšířit nabídku vzdělávacích programů o témata, jako jsou prevence rizikového chování, zdraví a sociální podpora. Díky této spolupráci mohou školy lépe reagovat na individuální potřeby svých studentů a poskytovat jim podporu, která je zaměřena na jejich celkový rozvoj a pohodu. Spolupráce mezi školou a organizacemi tak může vést k vytvoření silné a dynamické vzdělávací komunity, která je schopna efektivněji reagovat na výzvy a potřeby moderní společnosti.

2.3 Přínosy a výzvy spolupráce

Nicméně spolupráce může být doprovázena určitými výzvami. Koordinace a organizace spolupráce mohou být náročné, zejména pokud se jedná o velké množství zapojených stran a aktivit. Různorodé potřeby a priority mezi školami i externími organizacemi mohou vést k potenciálním konfliktům a nedorozuměním. Kromě toho může spolupráce vyžadovat finanční a časové investice, což může být pro zapojené subjekty náročné.

Přesto výhody spolupráce mnohdy převažují nad výzvami a přispívají k celkovému rozvoji vzdělávacího prostředí a podpoře studentů.

2.4 Další organizace realizující programy PP

Centrum primární prevence Magdaléna je oficiálně certifikovanou službou, která poskytuje širokou škálu programů v oblasti všeobecné a selektivní primární prevence pro základní a střední školy. Jejím cílem je připravit děti a mladé lidi na zdravý a vyvážený vstup do dospělosti. Tato služba je dostupná pro jednotlivé třídy, celé třídní kolektivy, pedagogy a rodiče. Historie centra sahá až do roku 2007, od roku 2009 se jako certifikovaná a akreditovaná vzdělávací instituce specializuje na poskytování preventivních programů. V jejím pojetí prevence se nejedná pouze o poučování či moralizování, ale klade důraz na otevřenou diskuzi. Cílem je podpořit žáky v budování zdravého sebevědomí, posílit u nich schopnosti řešit obtížné situace, přispět k rozvoji dovednosti samostatného a zodpovědného rozhodování a schopnosti žádat o pomoc, když je to potřeba.

Programy jsou vytvářeny s ohledem na konkrétní potřeby jednotlivých skupin žáků a jsou jim přizpůsobeny. Organizace Magdaléna s žáky pracuje dlouhodobě a navrhuje témata programů tak, aby se vzájemně doplňovala a postupně se rozvíjela. Při své práci lektori na zásady efektivní prevence, jak je definuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Cílem je předejít vzniku rizikového chování u mládeže, případně ho oddálit na co nejpozdější věk. Programy slouží ke zvýšení povědomí o různých formách rizikového chování, včetně problematiky závislostí a dalších nežádoucích návyků. Pro žáky a studenty základních a středních škol navrhují aktuální témata, jako jsou duševní zdraví, šikana, mezilidské vztahy ve třídě i v rodině, postavení vůči autoritám, zdravý životní styl a další. Rozdíl se nachází v míře poskytování cílové skupiny, kde u Magdalény o. p. s. je služba poskytována žákům 6.–9. tříd, studentům středních škol, odborným učilištím, vyšším odborným školám, pedagogům, rodičům, profesním skupinám i široké veřejnosti. Světlo Kadaň z. s. má hned několik programů, které začínají s primární prevencí již od prvních ročníků.

2.5 Světlo Kadaň z. s.

V prosinci roku 1997 bylo založeno Občanské sdružení Světlo Kadaň s cílem poskytnout prevenci drogových závislostí v okrese Chomutov, kde v té době chyběla vhodná zařízení. V roce 1998 bylo otevřeno první zařízení, K-centrum Kadaň, které nabízelo terénní program. Postupem času se rozšířil dosah organizace a další K-centra byla zřízena ve

městech, kde byla identifikována potřeba intervenovat v oblasti drogové prevence. Všechna kontaktní centra a terénní programy pro uživatele drog jsou dodnes držiteli Certifikátu odborné způsobilosti od RVKPP.

Od roku 2000 organizace úspěšně realizovala řadu dalších významných projektů, které přispěly k pozitivnímu posílení úsilí v oblasti prevence sociálně patologických jevů a také ke snižování rizika sociálního vyloučení.

V důsledku těchto úsilí byly ustaveny terénní programy, jejichž hlavním záměrem je aktivní práce s lidmi, kteří čelí sociálnímu vyloučení nebo jsou touto problematikou ohroženi.

V roce 2008 organizace spustila program nesoucí název Světlem k prevenci, který je zaměřen na všeobecnou primární prevenci užívání návykových látek a pracuje se žáky základních a středních škol. V roce 2022 se tento program rozšířil o prevenci sekundární. Součástí programu jsou i adaptační kurzy. Program primární prevence získal v roce 2008 certifikaci MŠMT a od té doby je ze strany škol žádaný. V roce 2019 byl úspěšně obnoven s platností certifikátu na dalších pět let.

V roce 2016 došlo ke změně právní formy organizace a ta se stala zapsaným spolkem – Světlo Kadaň z. s. V následujících letech organizace rozšířila svou činnost v oblasti prevence zaměřené na děti a mládež, kdy byla zřízena řada nízkoprahových zařízení. Podstatnou měrou k rozvoji organizace přispělo vybudování Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Chomutově. V současné době poskytuje organizace celkem 18 registrovaných sociálních služeb v Ústeckém a Karlovarském kraji. V roce 2017 se portfolio nabízených služeb rozšířilo o další činnost, v jejímž rámci poskytuje akreditované vzdělávání pro pracovníky sociálních služeb v oblasti preventivních aktivit. (Světlo Kadaň z.s.)

2.6 Personální zajištění a povinnosti lektora

Program je prováděn dvoučlenným týmem, který se skládá z jednoho lektora a jednoho asistenta. Je preferováno, aby tato dvojice zůstala s třídou po celou dobu trvání programu. Tato dvojice zajišťuje možnost vzájemné podpory a poskytování zpětné vazby.

Lektor před začátkem bloku vždy dorazí o 15 minut dříve. Tuto dobu využije k setkání s třídním učitelem třídy, ve které se blok bude realizovat. Lektor zjišťuje počet žáků ve třídě, aktuální informace o žácích, možné zdravotní indispozice, speciální potřeby a další podrobnosti důležité pro samotnou realizaci bloku. Tato sdělení by měla být doplněním

informací, které třídní učitel vyplňoval za pomoci zasláního dotazníku, který zasílá a dále přeposílá lektorům koordinátor programu Světlem k prevenci. Pokud je učitel součástí bloku, společně se také domlouvají na spolupráci. Důležitým prvkem je poté seznámit učitele s tzv. Dohodou o účasti učitele na bloku, kdy se jejím podpisem zavazuje, že bude dodržovat stanovené body.

Příkladem těchto bodů může být fakt, že jeho účast na aktivitách primární prevence může významně ovlivnit jeho postoj ke třídě, a to jak pozitivně, tak negativně. Zároveň je pedagog zavázán dodržovat stanovená pravidla, což mimo jiné znamená, že bude dodržovat stanovená pravidla a nebude lektorům zasahovat do průběhu bloku. Důležité je také, aby pedagog využil možností bloku co nejefektivněji pro další práci se třídou, a dosáhl tak maximálního pozitivního dopadu. Lektoři se po seznámení se školním řádem zavazují k jeho dodržování, stejně tak i k řízení se etickým kodexem.

Po skončení každého bloku následuje setkání s třídním učitelem, během kterého je opět vyhrazeno 15 minut pro sdělení obecných informací o průběhu bloku. Lektoři požádají o Potvrzení o realizaci bloku a opustí školu. Po realizaci bloku sepisují Zprávu z realizace, která reflektuje zapojení kolektivu, jeho dynamiku a konkrétní informace o průběhu setkání. Tento zápis může školnímu metodikovi sloužit jako podpůrný prvek pro plánování dalších strategií i témat preventivních programů a zároveň obsahuje doporučení pro další práci s třídním kolektivem.

Mezi důležité součásti pracovní náplně lektora spadá i povinnost účasti na supervizních setkáních, která se konají čtyřikrát ročně. Supervizní setkání jsou klíčovou součástí profesního rozvoje pracovníků v programu primární prevence. Během těchto setkání mají účastníci možnost reflektovat svou práci, sdílet své zkušenosti i přístupy a konzultovat obtíže či dilemata, se kterými se setkávají ve své každodenní praxi. Supervize tak poskytuje prostor k prohloubení porozumění problematice rizikového chování a k sebereflexi, což napomáhá zvyšování profesní kompetence a efektivity práce. Díky supervizním setkáním se pracovníci lépe vyrovnávají s náročnými situacemi, získávají nové perspektivy a strategie pro práci s cílovou skupinou, a přispívají tak k úspěšnému plnění cílů programu primární prevence.

Setkání s metodikem sekce, nebo také případové práce jsou další důležitou součástí pracovní náplně lektorů v programu primární prevence. Jejich základním záměrem je poskytovat pracovníkům podporu při analýze konkrétních situací nebo případů, které se

objevují v jejich každodenní praxi. Během těchto setkání se účastníci zaměřují na reflexi a diskuzi o individuálních situacích, identifikaci klíčových problémů a hledání možných řešení. Metodik sekce poskytuje prostředí pro zhodnocení efektivity dosavadních postupů a společnou tvorbu optimálních strategií pro řešení daných problémů. Tím se podporuje profesní rozvoj pracovníků a zvyšuje se kvalita poskytovaných služeb v rámci primární prevence.

2.7 Postup práce lektora při realizaci bloku

Během bloku lektor dodržuje předem stanovenou strukturu, která zahrnuje úvod, realizaci plánu, prostor pro dotazy a odpovědi i závěrečnou zpětnou vazbu. V úvodu se přivítá s účastníky, probíhá úvodní seznámení s tématem i cílem bloku a je upozorněno na možnost anonymních dotazů do vložených do krabičky. Následně probíhá samotná realizace plánu, kdy lektor podněcuje relevantní diskusi a pomáhá účastníkům osvojovat si dovednosti potřebné pro život. Během bloku využívá obvyklé postupy, jako jsou instruktáž, kladení otázek, demonstrace a praktikování pochvaly.

Úkolem lektora je udržovat pořádek, podněcovat diskusi a aktivní zapojení žáků, dbát na dodržování pravidel a pokrýt náplň hodiny. Dále je důležité vhodně používat povzbuzení, chválu a podporu a flexibilně reagovat na specifika třídy. Lektor se snaží, aby žáci byli co nejvíce aktivně zapojeni, a koriguje chyby žáků tak, aby je prezentoval jako doplnění nebo vylepšení, ne jako popření. Jeho cílem je také řešit otázky a problémy žáků a vytvořit prostředí pro konstruktivní zpětnou vazbu.

V rámci programu lektori pracují se žáky ve formě kruhu, židle jsou uspořádány do kruhu, což vytváří prostředí rovnocennosti a umožňuje vizuální přehled o všech účastnících. Takto uspořádaný kruh nabízí společný a otevřený prostor pro interaktivní práci. Pro případné dotazy slouží anonymní krabička, která je přístupná po celou dobu programu, včetně přestávek, a je umístěna na bezpečném místě (mimo centrum dění), což umožňuje účastníkům mít prostor pro otázky, jež budou zodpovězeny na konci každého bloku. Každá aktivita je následována reflexí a poskytuje prostor pro dotazy, včetně anonymní možnosti položení otázky prostřednictvím krabičky.

Na závěr setkání lektor předkládá žákům, zejména pokud jde o jednorázovou nebo závěrečnou návštěvu, anonymní dotazník sloužící k evaluaci.

2.8 Metody

Práce s jednotlivými tématy se odehrává formou interaktivních metod, využívajících psychoher a technik, diskusí a brainstormingu. Strukturovaná diskuze probíhá mimo jiné i v malých skupinách, kde se účastníci mohou podělit o své názory a zkušenosti. Zastoupení zde má i role-playing, což představuje hraní scénářů, které pomáhají rozvíjet komunikační dovednosti a řešení konfliktů. Jednotlivé části programu jsou pečlivě propojeny, což zajišťuje souvislý průběh programu a jeho efektivitu v dosahování stanovených cílů.

2.9 Adaptační proces a kompetence lektora

Osoba, která se zajímá o pozici lektora v programu Světlem k prevenci, by měla mít minimálně rozpracované vysokoškolské vzdělání v humanitním oboru a čistý trestní rejstřík. Po uzavření pracovní smlouvy absolvuje budoucí lektor adaptační proces, trávající tři měsíce, během kterého absolvuje celkem 90 hodin školení. Tato školení jsou zaměřena na rozvoj potřebných dovedností i schopností nezbytných pro vykonávání této profese a probíhají formou 20 setkání. Další povinností budoucího lektora je zúčastnit se akreditovaného kurzu, který trvá 50 hodin a splňuje požadavky MŠMT na minimální preventivní minimum pro pedagogické pracovníky.

V průběhu adaptačního procesu se lektor seznamuje s různými aspekty práce lektora primární prevence, včetně různých technik a her ve třídách, a zjišťuje své vlastní dispozice k tomuto povolání. Aby byl lektor primární prevence kompetentní k výkonu této profese, měl by být empatický a motivovaný. Je potřeba, aby si osvojil hlubší míru porozumění o problematice rizikového chování a schopnost efektivně komunikovat s cílovou skupinou. Je žádoucí, aby byl flexibilní, schopen adaptovat se na různé situace a individuální potřeby účastníků. Měl by být také organizačně zdatný, schopen efektivně vést a koordinovat aktivity bloku primární prevence. Důležitá je rovněž schopnost poskytovat konstruktivní zpětnou vazbu a podporu účastníkům při jejich osobním rozvoji a prevenci rizikového chování.

Po dokončení adaptačního procesu absolvuje lektor zkoušky odborné způsobilosti, které ověří, zda dosáhl potřebných znalostí.

Po úspěšném absolvování tohoto procesu je lektor začleněn do bloků primární prevence ve školách, kde se seznamuje s průběhem bloků, různými styly vedení a svými dalšími povinnostmi.

3 Rizikové chování

Pro účinnou prevenci je důležité zajistit, aby děti nevnímaly rizikové chování jako žádoucí nebo jako běžně přijímanou sociální normu.

Pojmem rizikové chování přitom rozumíme takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost (Miovský a kol.,

Je také důležité chápat rizikové chování v období dospívání jako přirozenou součást osobnostního rozvoje a nezbytný proces hledání vlastní identity. S ohledem na tendenci k posunu rizikového chování do stále nižších věkových skupin je klíčové systematicky, cíleně a obsahově vhodně pracovat s dětmi a mládeží v této oblasti.

V minulosti používaný výraz *sociálně patologické jevy* je v moderní školní prevenci považován za překonaný, jelikož má tendenci stigmatizovat a normativně hodnotit chování mladých lidí. Tento termín příliš zdůrazňuje skupinové a společenské normy a nedostatečně bere v úvahu individuální rozdíly a kontext daných situací.

Změna v přístupu umožňuje přestat se soustředit na to, jak zabránit negativním vlivům sociálních problémů na výuku. Místo toho se vzdělávací aktivity zaměřují na studenta a jeho chování v sociálním prostředí. Klíčové je, jak jednotlivci fungují ve vztahu ke skupině, jejich život ve třídě a celková atmosféra ve třídě.

3.1 Vývojové aspekty

Primární prevence, na kterou se program Světlem k prevenci zaměřuje, se realizuje od 4. ročníků, tedy zhruba od devíti let věku. Z tohoto důvodu považuji za důležité začlenit kapitulu, která seznamuje s riziky v období mezi dětstvím a dospělostí.

Pokud pracujeme s jakoukoliv populací, je znalost základních věkových specifik a vývojových aspektů jistě základním východiskem, které je pro práci s cílovou skupinou nutné zohlednit. Téma je široké a pojímáno samotným oborem psychologie – vývojovou psychologií (Dolejš a Ortel, 2017, s. 8).

Dospívání je přechodné období mezi dětstvím a dospělostí, které se vymezuje mezi 10. a 20. rokem života (přesné vymezení se podle různých autorů liší). Během tohoto období dochází k mnoha fyzickým, emocionálním, sociálním a kognitivním změnám. Fyzicky se projevuje růstem těla, změnami v hlasu, rozvojem pohlavních charakteristik a dalšími změnami v tělesné stavbě. Emočně se dospívající mohou potýkat s různými

náladami a intenzivními emocemi. Sociálně začínají více spoléhat na své vrstevníky, hledají nové přátele a zkoušejí si nezávislost, časté bývá vymezení se vůči rodině.

Kognitivně dochází k rozvoji abstraktního myšlení, identitního cítění a kritického myšlení. Pod pojmem *identitní cítění* si můžeme představit proces, během kterého jedinec postupně formuje svou vlastní identitu, tj. představu o sobě, svých hodnotách, zájmech, přesvědčeních a cílech. Tento proces obvykle probíhá v dospívání a mládí, kdy jedinec zkoumá různé role, postavení i sociální skupiny a postupně si utváří svou osobní identitu.

V tomto období mohou dospívající čelit různým rizikům. Patří mezi ně rizika duševního zdraví, jako jsou depresivní nálada nebo úzkost, a rizika spojená se sexuálním chováním, jako jsou nechráněný sex nebo sexuálně přenosné infekce. Dospívající mohou také čelit rizikům spojeným s užíváním látek a chováním, jako jsou experimentování s drogami, alkoholem nebo rizikovými aktivitami.

Pubertu nazýváme první, tzv. rychlou fází adolescence, v níž převažuje biologické změny. Puberta vrcholí a končí dosažením základní pohlavní zralosti (schopnosti se reprodukovat). Ve střední a pozdní adolescenci probíhá především psychosociální vývoj (Kabiček a kol., 2014, s. 17).

Je zásadní, aby dospívající měli dostatečnou podporu a vhodné informace, aby se mohli úspěšně vyrovnat s tímto obdobím a minimalizovat rizika spojená s dospíváním.

3.2 Syndrom rizikového chování v dospívání

Podle Kabička *nárůstu „zdraví ohrožujícího chování“ si všimli psychologové již na začátku padesátých let minulého století a soustavným studiem velkých skupin adolescentů prokázali určité zákonitosti společenského jevu, který nazvali syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D). Kromě velmi negativního vlivu na zdraví a vývoj mládeže, který má často následky pro celý další život, prokázali velké množství rizikových a ochranných faktorů, jež lze při práci s dospívajícími ovlivňovat: rizikové oslabovat a ochranné posilovat. Zjistili, že jednotlivé projevy SRCH-D koincidují, podmiňují se a prolínají. Závažnost těchto projevů ve směru k výchovné a zdravotní péči je zvýrazněna i tím, že vlastní projev rizikového chování je často hlavním „socializačním“ momentem ve skupině vrstevníků, kterou si mladý člověk vybral, takže jeho eliminace je obtížná. Konečně velmi důležitý je i metodologický aspekt znalosti SRCH-D, která ukazuje na společné příčinné faktory, jako jsou například dysfunkce rodiny, nejistota životních perspektiv nebo odosobněná urbanizace (Kabiček a kol., 2014, s. 14).*

Syndrom rizikového chování v dospívání zahrnuje různé typy chování, jež mohou být pro mladé jedince nebezpečné a mít negativní dopad na jejich zdraví, vzdělání a celkový životní rozvoj. Mezi tyto formy chování patří například užívání drog a alkoholu, kouření, problémy způsobené hazardem, online rizikové chování, nechráněný sex, delikventní činnost, agresivita, sebepoškozování, problémy s jídlem a rizikové chování v oblasti pohybového režimu.

Tento syndrom bývá často spojován s nezralostí a hledáním identity, jakož i s tlakem vrstevníků, sociálními normami a vnějšími faktory. Mladí lidé mohou být náchylní k rizikovému chování z důvodu nedostatečného uvědomění si následků svých činů, touhy po vzrušení, snahy vyhnout se emocionálnímu nepohodlí nebo prostě nedostatku informací a podpory.

Syndrom rizikového chování je proto důležité zkoumat a adresovat pomocí prevence a intervencí, které by měly být zaměřeny na posilování ochranných faktorů a zvyšování informovanosti i dovedností mladých lidí, aby dokázali lépe řešit stresové situace a rozhodovat se zdravým způsobem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Cíl bakalářské práce

Cílem této práce je předložit možnosti zlepšení spolupráce mezi vybranými školami a organizací Světlo Kadaň z. s. v rámci primární prevence rizikového chování na školách. Zaměřím se na identifikaci faktorů, které by mohly přispět ke zlepšení této spolupráce.

Charakteristika výzkumné metody

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila výzkumné šetření kde, hlavní výzkumnou metodou je strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Tento rozhovor je založen na předem připravených otázkách, rozdělených do tří oblastí. Tato metoda mi umožňuje konzistentně sbírat informace, které odpovídají na hlavní otázky mého výzkumu. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami mi umožňuje klást všem účastníkům stejné dotazy, což pomáhá zajištění potřebných informací a minimalizovat rozdíly mezi jednotlivými rozhovory. Tímto způsobem budu schopna jednoduše a jednotně popsat a vyhodnocovat získané údaje a dále s nimi pracovat. Mezi metodami kvalitativního rozhovoru patří strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor. *Vedení kvalitativního rozhovoru je uměním i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální interakci a disciplínu. Je obvykle třeba učinit řadu rozhodnutí ohledně obsahu, otázek, jejich formy i pořadí. Dále se musí uvážit možná délka rozhovoru... zvláštní pozornost je nutné věnovat začátku a konci rozhovoru. Na začátku dotazování je nutné prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Také zakončování rozhovoru je jeho důležitou součástí* (Hendl, 2016, s. 170).

V knize Petera Gavory (2000, s. 100) jsou popsána zásadní pravidla pro tvorbu otázek:

- *Formulování otázek tak, aby byly jasné a srozumitelné.*
- *Omezení délky otázek a zabránění jejich rozsáhlosti.*
- *Zamezení používání dvojitých otázek.*
- *Používání jednoduchých a běžných slov, vyhýbání se slovům, která mohou být matoucí.*

- *Vytváření otázek s významem a relevantním kontextem.*
- *Vyhnutí se komplikovaným otázkám.*
- *Eliminace používání záporných slov.*
- *Zamezení otázkám, které se týkají jiných osob.*

Průběh výzkumu

V záležitosti sběru dat pro svůj výzkum jsem oslovila tři metodiky školní primární prevence, kteří byli ochotni se výzkumu zúčastnit, a tři lektory, již zastupují organizaci Světlo Kadaň z. s. Každému z nich jsem sdělila základní informace o účelu výzkumu, jeho povaze a následném zpracování získaných dat. Všechna data i jejich záznam byly získány se souhlasem všech zainteresovaných osob. Během rozhovorů jsem se zaměřila na tři hlavní výzkumné otázky, které se prolínaly oběma skupinami a které byly rozvinuty pomocí pokládaných dílčích otázek. Výzkumné otázky jsou tak tvořeny souhrnem jednotlivých oblastí a odpovědí, jež posléze tvoří celek.

Hlavní výzkumná otázka 1: Jaké faktory výrazně ovlivňují primární prevenci rizikového chování na školách?

V rámci realizace primární prevence rizikového chování ve školách je důležité porozumět faktorům, které ovlivňují účinnost preventivních opatření. Tato otázka byla zařazena do výzkumu s cílem identifikovat a analyzovat proměnné mající vliv na primární prevenci ve školním prostředí. Hledáme takové faktory, které mohou buď podporovat úspěšnost primární prevence, nebo naopak. Porozumění těmto faktorům je důležité pro navrhování a implementaci účinných strategií primární prevence, které mohou vést k pozitivním změnám v chování a životních situacích žáků. Analýza této otázky nám umožní lépe porozumět primární prevence ve školách a přispět k rozvoji účinných a cílených intervencí v této oblasti.

Hlavní výzkumná otázka 2: Jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách?

Dále považuji za důležité hledat a použít možné strategie, které mohou přispět k vytvoření bezpečného a podpůrného prostředí pro žáky. Tato otázka se zaměřuje na identifikaci těchto strategií a faktorů, které mohou ovlivnit úspěšnost prevence rizikového chování ve školním prostředí. Cílem této otázky je nejen pochopení současných výzev a nedostatků v oblasti primární prevence ve školách, ale také nalezení konkrétních opatření a postupů, které mohou vést k jejímu zlepšení, nebo se jeví účinné a je potřeba je dále zdokonalovat.

Porozumění těmto strategiím a faktorům může přispět ke zlepšení prevence rizikového chování a k vytvoření prostředí podporujícího zdravý vývoj žáků a celkové školní prostředí.

Hlavní výzkumná otázka 3: Jak lze zlepšit evaluaci primární prevence rizikového chování na školách?

Otázka evaluace se stává stěžejním bodem zájmu, neboť z ní vyplývá možnost identifikace účinných strategií a postupů, které mohou vést ke zlepšení prevence rizikového chování mezi žáky. Tato otázka otevírá dveře diskusi o metodách a procesech evaluace, které mohou být využity k posouzení účinnosti preventivních opatření ve školách. Zde se tedy zaměříme na různé aspekty evaluace a prostřednictvím dotazů se pokusíme získat hlubší porozumění tomu, jak lze tento proces zlepšit a jaké faktory mohou ovlivnit jeho úspěšnost.

Otázky pro lektory a metodiky prevence

Dílní otázky, které dále rozvádějí hlavní výzkumné otázky, jsou součástí příloh této bakalářské práce. Tyto otázky jsou jednotlivě uvedeny v rozhovorech vedených s participanty. Vzhledem k úspoře místa je vhodnější je znovu neuvádět v samotné praktické části.

4 Popis PARTICIPANTŮ

4.1 Certifikovaný program Světlem k prevenci

Certifikovaný program Světlem k prevenci získal podporu z dotačního programu MŠMT pro realizaci aktivit v oblasti primární prevence rizikového chování v roce 2018. Finanční podpora byla dále poskytnuta statutárním městem Karlovy Vary. Projekt byl realizován s finanční podporou České republiky skrze Úřad vlády ČR Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky (dnes Rada vlády pro koordinaci politiky v oblasti závislostí).

Světlem k prevenci je dlouhodobý certifikovaný program zaměřený na primární prevenci různých forem rizikového chování u žáků a studentů základních škol, středních škol a učilišť. Tyto formy zahrnují šikanu, kyberšikanu, rasismus, xenofobii, sexuální rizikové chování, užívání návykových látek a jiné nežádoucí chování. Cílem programu je ovlivnit postoje mladých lidí tak, aby se vyhnuli těmto formám rizikového chování a aby se dokázali efektivně adaptovat a komunikovat ve společnosti. Program rovněž zvyšuje kompetenci pedagogů i rodinných příslušníků pro prevenci a řešení sociálních problémů u dětí a mládeže.

Program nabízí školám interaktivní semináře, besedy a přednášky zaměřené na prevenci rizikového chování, které jsou určeny jak žákům a studentům, tak pedagogům a rodičům. V roce 2018 byly programy úspěšně rozšířeny do více škol v Ústeckém a Karlovarském kraji, přičemž zaznamenaly velký zájem zejména o témata týkající se vztahů ve třídě, šikany a kyberšikany. S ohledem na potřeby škol byly vytvořeny nové bloky programu zaměřené především na téma kyberšikany a kyberkriminality, které jsou prezentovány dětem interaktivní formou. Blok se realizuje v rozsahu dvou až čtyř setkání po třech vyučovacích hodinách v jednom školním roce. Snahou je kontinuální spolupráce se školami, nikoliv jednorázové programy, jejichž efektivita je zbytečně nižší. Do programu Světlem k prevenci spadají dále prevence selektivní, dále realizace programů s názvem První krok, specializující se na žáky od prvního do čtvrtého ročníku, a adaptační kurzy.

Při realizaci je dodržován etický kodex, který zdůrazňuje respekt k individuálním hodnotám a identitě každého člověka, bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, mateřský jazyk, věk, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení.

Primární prevence ve školách je uskutečňována pomocí bloků, které jsou řízeny metodikou, jež slouží jako základní pilíř programu s ohledem na dosažení stanovených cílů a témat.

Hry a techniky, jež jsou součástí programu, jsou pečlivě vybírány v souladu s cíli bloku, jeho tematickým zaměřením, věkem účastníků a individuálními potřebami dané cílové skupiny, a to podle Sborníku her a technik.

Tematický program je navrhován ve spolupráci mezi vedoucím programu a školním metodikem prevence na základě konkrétních potřeb třídy. Při tvorbě je klíčové zachování cílů programu. Schválení metodiky je zodpovědností vedoucího programu Světlem k prevenci.

Při výběru témat a obsahu bloků primární prevence se berou v úvahu věk žáků, jejich potřeby, školní preventivní program a osnovy výuky pro daný ročník. Metodika programu obsahuje také doporučenou strukturu, kterou škola může dodržovat, ale není to povinné. Konkrétní sestavení programu se projednává na schůzce mezi školním metodikem a třídním učitelem a je zaznamenáno v dodatku ke smlouvě.

Školám je k dispozici program prostřednictvím tematických sad, přičemž každá sada začíná úvodním blokem, který stanovuje rámcové zásady práce se třídou. Možnost doplnění jednotlivých sad o doplňkové bloky programu je podmíněna dohodou se školou. Struktura programu a bloků je vždy předmětem dohody mezi školou a organizací, s důrazem na zachování poslání, principů a cílů programu. U mladších ročníků se doporučuje začít s tematickými okruhy zaměřenými na ochranu zdraví a rozvoj mezilidských vztahů. Postupně je u vyšších ročníků vhodné program rozšiřovat o témata, která se soustředí na rozvoj specifických sociálních dovedností, jež mohou chránit před vznikem rizikového chování.

4.2 Typ a zaměření programu

Program primární prevence se člení na jednotlivé bloky, které se zabývají různými aspekty rozvoje jednotlivce a jeho interakcí ve skupině. Aktivity jsou zaměřeny na posílení sebedůvěry, sebevědomí a sebepoznání, rozvoj dovedností pro pozitivní sebemotivaci a správné rozhodování, a také na zvládání emocí zdravými způsoby.

Dále se soustředí na vytváření pozitivních vztahů ve třídě, rozvoj komunikačních dovedností a schopnost řešit konflikty. Program také zahrnuje podporu postojů a hodnot v souladu se zdravým životním stylem, poskytování nezkreslených informací o různých

typech rizikového chování a nabízí alternativní způsoby trávení volného času s cílem podpořit včasné řešení problémů. Cílovou skupinou jsou žáci základních škol od 4. do 9. třídy, studenti středních škol a učilišť, celé třídní kolektivy, třídní pedagogové příslušných tříd a školní metodici prevence škol, ve kterých je program realizován. Program probíhá v termínu a čase podle individuální domluvy se školou a realizuje se v rámci školní docházky v rámci jednoho bloku, který trvá tři vyučovací hodiny. Program s názvem První krok, zaměřující se na žáky od 1. do 4. ročníku, není nosným bodem pro tuto práci, a tak není více přiblížen.

4.3 Zásady programu

Program primární prevence je komplexní a kombinuje mnohočetné strategie, které působí na cílovou skupinu dětí. Je systematicky nastaven jako dlouhodobá a kontinuální práce s dětmi, a to v malých skupinách, konkrétně v jedné školní třídě. Program využívá aktivní účasti cílové skupiny prostřednictvím různých technik.

Kromě praktické připravenosti vyžaduje program i teoretickou připravenost realizačního týmu. Reaguje na aktuální potřeby cílové skupiny, je jasný a strukturovaný. Nabízí pozitivní alternativy vedoucí ke zdravému způsobu života a klade důraz na kontext dané lokality i specifika potřeb tamních jedinců.

Program má včasný začátek a využívá KAB-model, což znamená, že se zaměřuje na znalosti, postoje a chování a bere v úvahu bio-psycho-sociální model vzniku závislosti. Cílem je získání sociálních dovedností potřebných pro život, jako jsou schopnost čelit vrstevnickému tlaku, nácvik asertivity, schopnost odmítat, zkvalitnění sociální komunikace a řešení problémů sociálně přiměřeným způsobem, a také nácvik dovedností, jak se vypořádávat s emocemi a stresovými situacemi v životě.

Program zachovává cílenost a adekvátnost informací i forem působení vzhledem k cílové skupině a jejím charakteristikám. Propojuje různé typy preventivního působení v oblasti rizikového chování a usiluje o denormalizaci tohoto chování. Zároveň podporuje prevenční faktory, které jsou programem ovlivnitelné, a nevyužívá neúčinné prostředky, například pouhé poskytování informací o následcích rizikového chování, odstrašování, zakazování, přehánění následků, moralizování, ani afektivní výchovu postavenou pouze na emocích a pocitech.

4.4 Cíle programu

Cíle programu primární prevence jsou rozděleny na dlouhodobé a dílčí, které se vzájemně doplňují a podporují. Mezi dlouhodobé cíle patří předcházení užívání návykových látek, včetně alkoholu a tabáku, nebo posunutí setkání s těmito látkami do pozdějšího věku, snížení nebo zastavení experimentování s návykovými látkami, omezení

pravděpodobnosti vzniku a rozvoje dalších forem rizikového chování, umožnění získání znalostí, dovedností a postojů podporujících zdravý životní styl a uplatnění zkušeností získaných v rámci programu i mimo něj.

Dílčí cíle se zaměřují na zvýšení povědomí dětí a mládeže o různých typech rizikového chování, rozvoj schopnosti samostatného uvažování a rozhodování, posílení předpokladů bio-psycho-sociálně-spirituálního celku, rozšíření zkušeností s konstruktivními možnostmi řešení životních problémů, nabídnutí atraktivních a zdravých způsobů trávení volného času, zvýšení informovanosti pedagogů o možnostech a metodách primární prevence a zajištění poradenské péče pro děti se zvýšeným rizikem. Tím se program snaží podporovat zdravý životní styl a prevenci rizikového chování v prostředí škol i širší komunity.

4.5 4. základní škola Cheb, Hradební 14, příspěvková organizace

Historie 4. základní školy v Chebu se začala psát v roce 1874, kdy řádové sestry chebské provincie švýcarské Kongregace sester Svatého kříže přeměnily budovu bývalého hostince v Hradební ulici na školu. Od té doby prošla škola mnoha změnami a rozšířeními. Škola fungovala jako komplexní vzdělávací zařízení až do roku 1961, kdy se stala čistě základní školou. V 80. a 90. letech prošla škola rozsáhlou rekonstrukcí. V roce 2024 si 4. ZŠ připomene významné výročí, a sice 150 let od svého vzniku. Tvoří ji tři samostatné budovy. V areálu školy se nacházejí kmenové i odborné učebny, vybavené moderními technologiemi, školní knihovna, tři tělocvičny, koncertní sál, sportovní a rekreační plocha i školní zahrada.

Škola svou strategickou polohou v centru města vyhovuje nejen žákům spádové oblasti, ale i dojíždějícím ze širokého okolí. Škola disponuje dvěma stupni, v prvním se nachází 15 tříd 1.–5. ročníku a ve druhém 11 tříd 6.–9. ročníku. V každém ročníku 1. stupně jsou specializované třídy. V prvním ročníku třída logopedická a ve 2.–5. ročníku třídy dyslektické. Součástí je mimo jiné přípravný ročník, kde se děti ze sociálně

znevýhodněného prostředí připravují na vstup do školy podle vzdělávacího programu Pejsek a Kočička. Tato škola má vypracovaný a veřejně dostupný krizový plán.

Krizový plán školy je sestaven na základě charakteristik a doporučených postupů při řešení sociálně patologických jevů, které se mohou na základní škole objevit. Cílem krizového plánu je stanovit závazný postup pro všechny pracovníky školy v případech podezření či výskytu sociálně patologických jevů mezi žáky. Základem pro jeho zpracování je Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č. j.: 21291/2010-28 a Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č. j.: 22294/2013-1 (Kříž, 2023).

4.6 Školní metodik prevence 4. základní školy Cheb – 1. participant

Učitel druhého stupně základní školy s aprobací výtvarná výchova pro první a druhý stupeň a také pro základní uměleckou školu. Má za sebou více než dvacetiletou pedagogickou praxi, nyní působí jako metodik prevence, což je role, kterou zastává již třetím rokem, avšak poprvé ve své současné škole. V minulém roce úspěšně dokončil další vzdělávání, které je pro školní metodiky prevence povinné.

4.7 Základní škola Cheb

Základní škola (dříve praktická) se skládá z devíti ročníků a je rozdělena na první stupeň (1. až 5. ročník) a druhý stupeň (6. až 9. ročník). Jejím hlavním posláním je poskytnout žákům pomocí speciálních metod a forem práce optimální možnost dosáhnout nejvyšší úrovně vzdělání.

Výchovně vzdělávací proces je uzpůsoben zvláštnostem psychického i fyzického vývoje jednotlivých žáků. Absolvováním vzdělávacího programu v základní škole „praktické“ získá žák základní vzdělání.

Škola využívá speciální učební metody, volí vhodné učivo a používá speciální učebnice. Kromě toho se snaží udržovat nižší počet žáků ve třídách a aplikuje individuální přístup k výuce. Důležitými aspekty jsou střídání různých metod výuky během vyučovacích hodin a podpora tvůrčího přístupu k výběru metod i forem práce. Škola klade důraz na individuální tempo žáků a využívá širokou škálu názorných pomůcek. Vytváření příjemné atmosféry a vztahů založených na sympatiích mezi učitelem a žákem je rovněž klíčové. Cílem je vybavit žáky schopnostmi řešit základní životní problémy.

Obsah výchovně vzdělávací činnosti je zaměřen na rozvoj sebeobsluhy, osobní hygieny a praktických dovedností nezbytných pro každodenní život. Škola se snaží poskytnout nejen odbornou pedagogickou péči, ale také vhodné podmínky pro vzdělávání, včetně menšího počtu žáků ve třídě, speciálních učebnic, přizpůsobeného časového rozvrhu a klidného prostředí.

Jedním z hlavních cílů školy je vybavit žáky základními vědomostmi, aby byli schopni číst, psát a počítat. I když někteří žáci nemusí mít schopnost plného porozumění souvislému textu, jsou schopni rozpoznávat nápisy, jména a základní pojmy. Vzdělávání je zaměřeno na praktické dovednosti, které žáci mohou uplatnit v běžném životě i při vzdělávání v praktických školách.

Škola realizuje vzdělávací programy podle metodických pokynů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Kapacita školy je stanovena na 200 žáků podle rozhodnutí ministerstva, přičemž současný počet žáků je přibližně 160. Škola je umístěna ve dvou budovách a poskytuje speciální třídy pro žáky s mentálním postižením a autismem. Spolupracuje také s dalšími institucemi, jako jsou speciálně-pedagogické centrum a pedagogicko-psychologická poradna.

4.8 Školní metodik prevence v Základní škole Cheb – 2. participant

Jako metodik prevence působí v této škole osmým rokem. V dané škole je 13 let. Původním vzděláním je zootechnik. Na pedagogické fakultě studoval v Liberci na Technické univerzitě s aprobací etopedie a psychopedie. Vzdělávání dětí s mentálním postižením a poruchou chování je pro něj při působení v této škole velmi cennou hodnotou. Vzdělání pro pozici metodika si doplňoval již v průběhu výkonu této funkce.

4.9 Střední škola stravování a služeb Karlovy Vary

Střední škola stravování a služeb v Karlových Varech, příspěvková organizace, se zaměřuje na oblast gastronomie a kadeřnictví. Nabízí střední vzdělání s maturitní zkouškou ve čtyřletém oboru, tříleté střední vzdělání s výučním listem v kategorii oborů H (s možností nástavbového studia) a E (s přípravou pro jednoduché pracovní činnosti). Ve školním roce 2020/21 měla škola 540 žáků denní formy vzdělávání, z toho 60 % tvořily dívky. Výuka probíhá jak teoreticky, tak prakticky.

Historická budova školy v Ondřejské ulici nad lázeňským centrem byla nedávno zrekonstruována a vybavena moderní cvičnou kuchyní, odbornými učebnami

a technologickými vybaveními. Žáci mají k dispozici i vlastní softwarové vybavení a v budově se nachází bufet. Škola se výrazně angažuje v praktickém vzdělávání žáků ve spolupráci s mistry a učiteli v renomovaných provozech hotelů a restaurací v regionu Karlových Varů. Toto prostředí otevírá žákům široké možnosti profesního rozvoje. Pro praktické vyučování žáků škola zajišťuje podmínky a infrastrukturu prostřednictvím smluvních partnerů a částečně i provozem vlastních pracovišť. Kromě toho provozuje vlastní restauraci, kde žáci získávají odborné dovednosti a účastní se odborných kurzů i soutěží. Podporuje také mezinárodní aktivity a odborné praxe v zahraničí. V škole se věnují podpůrným opatřením pro žáky, kde se klade důraz zejména na 2. a 3. stupeň. Zde je zhruba 30 podporovaných žáků a 15 žáků se vzdělává podle individuálního vzdělávacího plánu. Mnoho žáků pochází z prostředí s nižší sociokulturní úrovní a s neúplně dostatečnou motivací ke vzdělávání, což se projevuje relativně vysokým počtem odcházejících žáků a problémovým chováním některých jedinců. Škola hlásí nízký výskyt rizikového chování, kde dominuje záškoláctví a menší intenzita dalších jevů, například konflikty mezi žáky nebo užívání návykových látek. Navzdory těmto skutečnostem se počet disciplinárních opatření mírně snižuje. Škola má k dispozici organizační zázemí pro prevenci rizikového chování, jako jsou školní poradenské pracoviště a strategie a krizový plán prevence. Zaměřuje se na péči o žáky se speciálními potřebami, poradenskou činnost pro žáky a rodiče, servis pro pedagogický sbor a realizaci preventivních programů. Škola také pravidelně organizuje akce zaměřené na prevenci a provádí sociometrii třídních kolektivů. Jejich veřejně prospěšná a charitativní činnost přispívá k pozitivní atmosféře a komunitnímu duchu školy. Mezi kooperující subjekty podílející se na prevenci a následné péči patří Pedagogicko-psychologická poradna Karlovy Vary, Speciálně-pedagogické centrum Karlovy Vary, orgány sociálně právní ochrany dětí a mládeže, Probační a mediační služba, Kontaktní centrum Karlovy Vary (Světlo Kadaň, z. s.) a další. Škola má zpracovaný dokument, Strategii a krizový plán prevence rizikového chování.

4.10 Školní metodik prevence Středního odborného učiliště Karlovy Vary – 3. participant

Ve škole působí již 17 let, má aprobaci v systémovém zaměření a informatice. Po ukončení studia nastoupil jako učitel na střední školu, kde se specializoval zejména na výuku ICT. Aby mohl tento předmět vyučovat, doplnil si pedagogické vzdělání se zaměřením na odborné předměty. K roli školního metodika prevence se dostal zpočátku náhodou, když musel z důvodu dlouhodobé nemocenské zastoupit svou kolegyni. Během její nepřítomnosti si doplnil potřebné vzdělání. Od té doby působí v roli školního metodika prevence až do současnosti, tedy již 10 let.

4.11 Lektor – participant č. 1

Žena (22 let) na pozici lektora primární prevence v organizaci Světlo Kadaň z. s. působí od roku 2022 doposud. Aktuálně působí již třetím rokem na pozici kontaktního a terénního pracovníka v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Studium absolvovala v oboru Sociální činnost na Střední pedagogické škole, gymnáziu VOŠ Karlovy Vary.

4.12 Lektor – participant č. 2

Žena (38 let) na pozici lektora primární prevence v organizaci Světlo Kadaň z. s. působí od roku 2020 doposud. Studentka pedagogické fakulty na Univerzitě Karlově. Práci vnímá jako rozvojový prvek ve své profesní způsobilosti na poli prevence a práce s dětmi.

4.13 Lektor – participant č. 3

Muž (25 let) na pozici lektora primární prevence v organizaci Světlo Kadaň z. s. působí od roku 2019 doposud. Vystudoval nejdříve gymnázium v Chomutově, následně dokončil bakalářský obor Geografie střední Evropy na přírodovědecké fakultě na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Aktuálně dále studuje na pedagogické fakultě v Ústí nad Labem.

4.14 Výsledné odpovědi metodiků prevence na výzkumné otázky

Jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách?

Otázka č. 1

Co považujete za základní schopnosti lektorů ve výkonu práce v oblasti prevence?

Metodici se shodovali, že základními a hodnotnými prvky v práci lektorů v oblasti prevence jsou **empatie, schopnost účinné komunikace, budování důvěry s cílovou skupinou, pracovní nasazení a asertivita.**

Empatie je základem pro porozumění potřebám a problémům jednotlivých jedinců či skupin, což umožňuje lektorům lépe přizpůsobit své přístupy a programy. Na to přímo navazuje účinná komunikace, která je důležitá pro přenos informací a vytváření interaktivního prostředí, kde se žáci cítí volně a mohou otevřeně sdílet své myšlenky a obavy. V kombinaci těchto faktorů je prohlubována důvěra, která je nezbytná pro úspěšnou spolupráci a zapojení žáků do prevence. Lektori musí být schopni získat si důvěru skupiny a vytvořit prostředí, kde se žáci cítí bezpečně a respektováni. Důležité je také uvědomění si specifických potřeb a preferencí cílové skupiny. Jeden z metodiků dále zmínil asertivitu, která mu přijde jako doplnění všech výše zmíněných prvků. Závěrem lze říci, že kombinace empatie, efektivní komunikace, budování důvěry, asertivního přístupu a uvědomění si potřeb cílové skupiny jsou zásadní pro úspěšnou práci lektorů v oblasti prevence.

Participant č. 1

*Často pracujete s pubertálními dětmi, které neumí sdílet své pocity slovy. Je proto důležité mu pomoci, reflektovat to, co vidím, a zrcadlit daný postoj, proto je důležitá schopnost **nacítit se na druhé**. Navazovat **důvěru** a být obecně při bloku primární prevence aktivní.*

Participant č. 2

***Hodnotný jsou asertivní přístup a vcítění**, protože je ta práce baví, pracovní nasazení a nadšení. S lektory se setkávám hodně a struktura je různorodá. Proto jsme také velmi opatrní, když zvažujeme, jaké programy primární prevence přizvat.*

Participant č. 3

Za zásadní považuji nějakou formu nacítění se na cílovou skupinu, nelze přijít do třídy, kde budete realizovat prevenci, a nesnažit se pochopit, mezi jakými žáky jsem se ocitl, a jen si odjet svoje a jít.

Otázka č. 2

Co považujete za účinné, nebo naopak neúčinné na práci lektorů ze Světla Kadaň z. s.?

Pro metodiky prevence je podstatné, že lektorská činnost, v rámci bloků primární prevence, organizace Světlo Kadaň z. s. **vytváření důvěryhodného prostředí**, kde žáci mají možnost dlouhodobě diskutovat a pracovat na různých tématech s **konzistentní lektorskou dvojicí**, která dochází pravidelně dvakrát do roka. Tento kontinuální přístup umožňuje budování vztahů a flexibilní reakci na potřeby žáků i pedagogů. Důležitými faktory úspěchu jsou také **teoretická odbornost lektorů, sympatické vystupování a schopnost komunikovat se žáky v souladu s jejich věkem a možnostmi**. Tato kombinace faktorů podporuje aktivní účast žáků a umožňuje jim lépe porozumět problematice, kterou lektoři prezentují.

Metodici konkrétně neidentifikovali neúčinné aspekty práce lektorů ze Světla Kadaň z. s. Neúčinné přístupy však nepřímo kritizují ve srovnání s jednorázovými akcemi, což potvrzuje funkční faktory prevence, které jsou součástí teoretické části této práce.

Participant č. 1

*Určitě funguje to, a proto jsme oslovili vás, jako Světlo Kadaň, že **docházíte pravidelně**. Chodí samozřejmě spousta nabídek, ale někdo přijede z Prahy, vybereme od dětí 70 korun, což je minimálně divné, aby si děti platily za prevenci, a realizuje se nějaký program. Protože je Světlo krajem finančně podporováno, máme možnost s nimi dlouhodobě spolupracovat, to si myslím, že je účinný.*

Participant č. 2

*My to máme jinak postavený, na základě zkušeností si radši děláme s různými subjekty přinášejícími prevenci k nám na školu sezení, říkáme tomu vstupní pohovor, a bavíme se o tom, čím se bude prevence zabývat. **Vy máte ty lidi fundovaný a to považuji za velký přínos. Na lektorech konkrétně se mi líbilo, že uměli pracovat s žáky, uměli je zaujmout.** Struktura našich žáků je protkaná různými únavami, syndromy, neudrží pozornost a lektoři na to zvládli reagovat, ubrali, netlačili na pilu a pak jsme si to i rozebrali, fakt super.*

Participant č. 3

Když přijde někdo cizí, děti se zapojí, ale je pro ně důležité, aby si vybudovaly důvěru, díky které se více otevřou, jsou více autentické a uvolněnější. Od vás z organizace většinou chodí stejné dvojice.

Otázka č. 3

Jaké výhody nacházíte v práci preventistů kriminality, již se podílí na prevenci u vás na škole?

Shoda mezi metodiky panuje v **dlouhodobosti**, i zde bývá preventistou kriminality, který dochází již od prvních ročníků a doprovází třídu až do ročníku devátého, zpravidla stále jeden a tentýž policista.

Preventisté jsou schopni **efektivně komunikovat se žáky**, využívají trpělivost i empatii a dokážou zaujmout prostřednictvím různých atraktivních metod. Díky svým zkušenostem mají hlubší porozumění problematice kriminality a právní zodpovědnosti, které jim

umožňuje poskytnout žákům komplexní a relevantní informace, což jiný program aktuálně nemá v nabídce. Výhodu zde představují i jistá atraktivita i respekt k samotnému povolání a uniformě.

Participant č. 1

*Jak jsem již říkal, i zde je zásadní **dlouhodobost**. Preventisté kriminality chodí od prvních tříd až do devítky. Každý ročník si tímto blokem alespoň jednou ročně projde. Do školy již dochází několik let, takže ty děti si toho člověka pamatují a chodí stále stejná paní. **Jejich uniforma zase pomáhá vyvolat respekt mezi žáky**. V deváté třídě je zase seznámí s **právním vědomím**, a to je důležité, sdělit, že v patnácti letech již mají větší zodpovědnost.*

Participant č. 2

*Je důležité zachovat něco opakujícího se, ale různorodost je taky fajn. Ten nový člověk je zaujme svým vzhledem, což je tedy ta **policie v uniformě**. Máme to zase osvědčené. **Líbí se mi hlavně jejich nadšení pro věc, to, že to ty preventisty baví a prevenci neprezentují zastrašující formou.***

Participant č. 3

Pro nás je to takové doplnění, které je ale atraktivní a zajímavé. Na preventistech kriminality musím ocenit jejich efektivní komunikaci a schopnost zaujmout. Jsou pro žáky zajímavý. Policie a práce preventistů kriminality je dobrý způsob, jak k žákům přenést prevenci v kombinaci s atraktivitou.

Otázka č. 4

Jaké konkrétní kroky by mohla škola podniknout k posílení prevence rizikového chování?

Podle výpovědí metodiků je pro posílení prevence rizikového chování ve škole důležité najít rovnováhu mezi stávajícími povinnostmi žáků a potřebou **věnovat dostatečný čas a prostor prevenci**. Důležité jsou také podpora učitelů, **využití vhodných prostor** a intenzivní spolupráce s odborníky a organizacemi v oblasti prevence.

Participant č. 1

*Máme třídnické hodiny, ale je to boj, nedostáváme se k tomu, dát dětem hodiny navíc a udělat například třídnickou hodinu. Škola se ale snaží toto nějak řešit. Pedagogové si hledají čas i o velkých přestávkách, kdy jsou s žáky v kontaktu, ale ne vždy to jde. Děti jsou při preventivních programech ve svých třídách, uzpůsobí se postavení lavic, to jo, ale z praxe vím, že je vhodnější využít prostory, kde neprobíhá standardní výuka. **Takže vyčlenění nějakého vhodnějšího prostoru by bylo vhodné.***

Participant č. 2

Myslím si, že škola má prevenci celkem zvládnutou. Vzhledem k tomu, že jsme speciální škola, je potřeba se tomu intenzivně věnovat. Což děláme, realizujeme spousty programů, spolupracujeme s několika institucemi. Vyčlenili jsme si vhodné prostory a celkově se oblast prevence u nás dále rozvíjí.

Participant č. 3

***Prevence je důležitá, ale ne vždy je na ni tolik prostoru, kolik by si zasloužila.** Například třídnické hodiny jsou součástí spíše v prvním ročníku, v druhém se již prostoru nachází méně. Žáci a učitelé jsou zatěžkáni povinnostmi výuky.*

Otázka č. 5

Jak by mohla být spolupráce s externími lektory a metodiky prevence a učiteli zlepšována?

Školní metodici prevence reagovali na tuto otázku odlišně. Pro prvního účastníka je důležitým krokem zajistit, aby třídní učitelé aktivně participovali na preventivních blocích, což jim může poskytnout nový pohled na jejich třídní kolektiv a přinést hodnotné poznatky do výchovně vzdělávacího procesu. Dalším krokem je zlepšení spolupráce mezi školou a pedagogicko-psychologickou poradnou, aby byly lépe využity podpora a odbornost, které tato instituce může poskytnout. Tím by se zlepšila dostupnost různých metod a přístupů k práci s dětmi a mládeží. Je rovněž důležité investovat do dalšího profesního rozvoje všech zapojených stran – lektorů, metodiků i učitelů.

Participant č. 1

Budeme se snažit, aby ti třídní učitelé opravdu byli na těch preventivních blocích. Budu tedy tlačit na to, aby tam byli povinně. Učitelé na to z předchozích let zvyklí nebyli, často si mysleli, že je to takové až šaškování před dětmi, v případě, že se zapojovali do preventivních aktivit, a s tím má spousta učitelů problém. Líbilo by se mi, kdybyste měli do budoucna kvalifikované lektory na diagnostiku třídy. Často za mnou chodí učitelé s tím, že by chtěli, aby tímto procesem jejich třída prošla.

Participant č. 2

Preventista z pedagogicko-psychologické poradny disponuje preventistou, který by měl nějakým způsobem vést pracovníky škol. Obecně ale v našem městě nám nemají zástupci těchto institucí co nabídnout. Toto vnímám jako hlavní bod ke zlepšení, do kterého se musí znovu a znovu vstupovat, aby se něco změnilo a práce mezi všemi aktéry se zlepšila. Mezi samotnými lektory, preventisty ani učiteli úplně nevnímám prostor pro zlepšení, vše podle mě funguje, jak má.

Participant č. 3

Jistě by se dalo něco zlepšit. Napadá mě možnost dalšího profesního rozvoje. Společnost se vyvíjí, jsou zde stále nové výzvy a strašáci, kteří na žáky působí. Nejedná jen o pouze o vzdělávání lektorů, ale i metodiků a učitelů. Tato školení by měla zainteresovaným stranám pomoci lépe porozumět nabízeným preventivním programům a dále prohlubovat jejich znalosti a dovednosti.

Otázka č. 6

Jak byste zhodnotili úroveň zapojení učitelů do aktivit primární prevence na vaší škole?

Metodici se shodli, že zapojení učitelů do aktivit primární prevence v jejich škole je značně variabilní. Zatímco někteří učitelé se do preventivních programů zapojují ochotně a vidí v nich smysl pro třídy i kolektiv, další mají v této činnosti rezervy. Mezi tyto rezervy patří pocit, že preventivní aktivity jim berou čas na výuku, nebo že nemají dostatečný přínos pro žáky. Starší učitelé často mívají již ustálené postupy a mohou být opatrní vůči změnám.

Je patrné, že mladší učitelé mívají tendenci být více otevření novým přístupům a aktivně se zapojují do prevence.

Participant č. 1

*Jsou učitelé, kteří se ochotně do aktivit zapojují. Jsou učitelé, kteří to nedělají s takovým přesvědčením, mají například **pocit, že teď s žáky zameškají celý den**, trochu jim dělá problém se od tohoto nastavení vzdálit a vnímat poté přínos. Nemyslím si ale, že by zde byli učitelé, kteří by byli zásadně proti a odmítali. Zase ti mladší učitelé, tam si myslím, že je to v pohodě, **ti starší to mají zažité jinak, nejsou na to zvyklí**, ale zase to nechci takto zobecňovat.*

Participant č. 2

*Tohle je hodně individuální. Jsou učitelé – a já se je k tomu snažím vést –, kteří vidí v preventivních programech **smysl**. Naučené metody dále aplikují. Je ale pravda, že jsou i tací, kteří ne že by to bojkotovali, ale mají dojem, že jim to zbytečně **bere čas na výuku**, a při preventivních programech nejsou aktivní. Další věc je, že na školách převažuje starší garda, mají něco dlouhodobě zažité a nechtějí to měnit. Na naší škole nepracuje nikdo pod 30 let. Ty platy, ať je to jakkoliv medializovaný, nejsou vysoký.*

Participant č. 3

*Co vím, učitelé se zapojují. Občas narážíme na to, že **jsou učitelé skeptičtí**. Jde o to, že zde máme již patnáctileté žáky a starší, kteří mají své názory a postoje již hodně zažité, a práce s prevencí je o to složitější. Na druhé straně, pokud učitel souzní s tématem a věří, že třídě něco přinese, jde do toho bez předsudků. Jsou zde hlavně **starší pedagogové** a s realizací preventivních bloků se stále sžívají. S učiteli o důležitosti prevence hovořím.*

Jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách?

Otázka č. 1

Jak by organizace mohly využít nové technologie a moderní přístupy k tomu, aby preventivní programy ve školách byly lákavější a smysluplnější pro žáky i učitele?

Všichni tři účastníci se shodují v tom, že **moderní technologie a interaktivní přístupy mohou přinést nové možnosti** do prevence ve školách – ať už prostřednictvím online formátů, interaktivních tabulí, nebo virtuální reality. Klíčové je najít vyvážený přístup, který kombinuje moderní technologie s tradičními metodami.

Participant č. 1

*Tady nám to krásně ukázal covid. Víím, že naši žáci měli blok od Světla Kadaň, který byl online formou. Zde se hodně naráží na to, jak se děti chovají na sociálních sítích a online vůbec. Efektivní je to tedy jen pro ty, kteří osobní kontakt zase až tak nevyhledávají. **Samořejmě nějaké interaktivní tabule, tablety, proč by ne?** Nemusí to být formou nakopírovaného listu, ale bude to v tabletu. Já jsem ale zastáncem toho papíru a tužky.*

Participant č. 2

*Já jsem bojovník proti počítačům, vidám častý netolismus. Nicméně pro žáky je to nejbližší forma. Jako funkční mi přišel Protidrogový vlak, který je spojený s nějakými interaktivními prvky, a to je super. Pro děti je to bližší než nějaký výklad. **Dnes jsou různé programy, které se dají promítnout na interaktivních tabulích, a jsou tak více zataženi do děje. Když jim je to blízké, proč to vhodně nevyužít?***

Participant č. 3

*Moderní technologie mě baví. Virtuální a rozšířená realita mohou vytvořit realistické simulační prostředí, kde by si ti žáci mohli vyzkoušet různé scénáře a naučit se, jak reagovat na rizikové situace – napadají mě například brýle, které simulují opilost. **Může to pro ně být zajímavý a v prevenci prospěšný zážitek.***

Otázka č. 2

Jak by se dalo zlepšit školní prostředí (například prostředí v učebnách, školních dvorcích, školní jídelně, knihovně atd.) tak, aby lépe podporovalo primární prevenci rizikového chování žáků?

Všechny tři odpovědi ukazují shodu v **potřebě zlepšení využití speciálních prostor** pro prevenci, které by poskytovaly vhodné podmínky pro realizaci aktivit zaměřených na prevenci rizikového chování žáků. Dále se shodují na důležitosti interaktivního

a otevřeného prostředí pro práci se žáky, které by podporovalo jejich emocionální i sociální rozvoj.

Participant č. 1

*Aby prevence fungovala, je důležitý dozor, zejména v rizikových prostorách, jako jsou toalety a šatna. Dozor na chodbách a ve třídách funguje bez problémů. Snažíme se zajistit dozor i na toaletách, i když učitelky mají s tímto místem problémy. **A jak jsem říkal již výše, vhodnější prostory alespoň na realizaci těch bloků by byly ku prospěchu.***

Participant č. 2

Ta prevence by měla být v jiné místnosti, kde by ty děti mohly pracovat. Důležité je, aby to byl otevřený prostor. Není to tak úplně z mé hlavy, k tomuto jsme došli díky návštěvě specializovaných lektorů z Ministerstva pro místní rozvoj. Nyní již realizujeme prevenci v těchto prostorech. Ale nedávno tomu tak ještě nebylo, například vaše programy probíhaly ještě v učebnách.

Participant č. 3

*Na škole jsou místnosti, které nejsou pravidelně používány a dají se využívat v době realizace na preventivní programy a další akce spojené s prevencí. Samostatně vyčleněná místnost zde ale není, a myslím, že je to škoda. **Mít prostor, který ve mně již svým postavením, vybavením a určitým klimatem působí bezpečně, je na prevenci důležité.** Bohužel, tímto nedisponujeme.*

Otázka č. 3

Jakými kritérii hodnotíte úspěšnost prevence?

Shodně metodici hodnotí úspěšnost prevence podle změn v chování žáků a schopnosti aplikovat naučené dovednosti v běžném životě. Důležité je pro ně zejména to, aby se minimalizovalo rizikové chování v prostorách školy a aby si žáci byli vědomi rizik spojených s negativními návyky a využití naučeného do vztahů a obecného fungování.

Participant č. 1

Jsou konkrétní programy, které jsou zaměřeny na nějakou tematiku, například závislosti. Vy například doplňujete vztahová témata. A to si myslím, že je teď nejdůležitější. Když se zeptáte toho žáka, kde je problém, často neví, neumí to pojmenovat. Svůj v uvozovkách velký a nepřekonatelný problém řeší ve skupině žáků, nechají vygradovat zničehonic,

*a pak to narušuje vztahy, a hlavně nikam to nevede. Obecně tedy, **když to naučené začnou poté využívat v běžném životě, je to úspěch.***

Participant č. 2

*Kritéria se odvíjí od struktury žáků, kteří tu jsou. Většina pochází z nevhodného sociálního prostředí. Máme tu žáka, který si o přestávce otevřel ve třídě okno a zakouřil si. Hodnotím to tedy tak, že když tady k ničemu nedojde, **když žáci nekouří ve škole, když to vydrží, je to úspěch.***

Participant č. 3

*Vzhledem k tomu, že jsme na střední škole, nejsme naivní a nemalujeme si, že žáci nebudou kouřit a experimentovat s různými látkami. **Cením ale, že studenti nevnáší do školy nelegální látky, alkohol a nekouří na záchodech.** Několikrát jsem hovořil se studenty užívajícími marihuanu a jsem rád, že si uvědomují, že to není legální, že hledají zdroje, které mají prověřené, a **jsou si vědomi rizik, které užívání marihuany může způsobit.***

Otázka č. 4

Co udělat pro to, aby škola a organizace Světlo Kadaň z. s. podpořily pozitivní změny v realizaci programů primární prevence?

Participant tedy shodně vidí řešení v lepší a dřívější finanční podpoře ze strany kraje, která by umožnila včasnou a efektivní realizaci preventivních programů v průběhu celého školního roku.

Participant č. 1

***Hledání možností pro získání finančních prostředků, popřípadě více tlačit na zástupce z kraje a žádat změnu.** Financování se totiž stává překážkou kvůli administrativním zpožděním. Dotace jsou přidělovány na základě kalendářního roku, což neodpovídá cyklu fungování škol, které operují na roční bázi. Tento fakt omezuje schopnost organizace poskytovat programy zdarma pro školy včas, což může ohrozit kontinuitu a efektivitu prevence kriminality ve školním prostředí. Je potřeba se zasadit o změnu v nefunkčním systému financování.*

Participant č. 2

Zde narážíme na to, že kraj podpoří některé dotační programy dříve a jiné později. Bohužel, váš program je jedním z těch, které čekají. Než se vše administrativně ošetří, je polovina roku pryč, a až poté se domlouvají bloky, které se budou realizovat. Ta podpora ze strany kraje je nedostačující. Je potřeba to probírat na komunitních setkáních a jiných schůzkách s krajem, aby se dala do rozběhu finanční podpora vašeho programu dříve.

Participant č. 3

*Podpořit spolupráci jako takovou není třeba, vše podle mě mezi školou a organizací funguje. **Spíše jak se v Karlovarském kraji řeší samotné financování.** Je to běh na dlouhou trať, již několikrát jsme o této problematice hovořili se zástupci prevence z kraje. Vypadá to, že letos se to konečně někam pohne, alespoň termín projednávání a následné dřívější schválení dotace.*

Jak lze zlepšit evaluaci primární prevence rizikového chování na školách?

Otázka č. 1

Jak vnímáte přínos zpráv z průběhu realizace prevence rizikového chování a co pro vás má největší význam?

Všichni metodici vnímají osobní komunikaci a přímou zpětnou vazbu od lektorů a učitelů jako nejdůležitější faktor pro hodnocení a úspěšnost prevenčních programů. Zprávy z realizace programů jsou užitečné, ale nejsou hlavním zdrojem informací pro hodnocení přínosů prevence.

Participant č. 1

*My to zpětně úplně neřešíme, nijak ji ani sám nestuduji. Mám důvěru, že to funguje, žádné negativní ohlasy nemám. **Nechávám to spíše na těch učitelích, kteří na tom bloku byli přítomni, aby oni dělali tu zpětnou vazbu s tou třídou a vyhodnocovali, co se povedlo, co probíhalo a jak v tom komu bylo. Když je něco potřeba řešit, řešíme to s těmi lektory nejlépe hned po realizaci.***

Participant č. 2

*Ty zprávy pro mě nemají takovou vypovídací hodnotu, **jako když si pohovořím s těmi lektory, kteří tu prevenční činnost prováděli.** Oni jsou jiným subjektem v té třídě a vidí něco, co my již nespatřujeme. Na základě rozhovoru se pak dozvím, co potřebuji. Pro mě je přínosné hlavně toto.*

Participant č. 3

Přijde mi to fajn v tom, že se z toho dá vyčíst, co na ty studenty nejlépe zabírá. Pravidelně ty zprávy ale nečtu, kór v případě, že jedete do třídy, ve které již jeden blok proběhl.
Spoléhám na zpětnou vazbu studentů a učitelů.

Otázka č. 2

Jakým způsobem provádíte s žáky vyhodnocování jednotlivých bloků?

Metodici se shodují v tom, že zpětná vazba od žáků i učitelů je základ pro hodnocení úspěšnosti jednotlivých preventivních bloků. Ve dvou případech se spoléhá na zpětnou vazbu ze strany učitele, který byl na bloku přítomen. V jednom se zpětná vazba provádí se žáky za pomoci otevřeného rozhovoru při setkání v kruhu.

Participant č. 1

Každý učitel si dělá vyhodnocení sám. Já jakožto metodik se pak těch dětí zeptám: „Tak co, bylo to dobré?“ Plus minus, co bylo dobré, co ne. Spíš abych měl tu představu. Učitelé, ale i žáci využívají zpětné vazby už při samotném bloku, kde se vyjadřují k tomu, jak se jim to líbilo, co si odnáší, co by například chtěli změnit, nebo na co se zaměřit příště.

Participant č. 2

*My nemáme klasické třídnické hodiny. Máme takzvané kruhy. Kruh spočívá v tom, aby se dítě naučilo komunikovat, vystoupit ze své osobní zóny. Což je jeden z preventivních prostředků, které aktuálně máme. Běžně tam s žáky řešíme, co je potřeba, a **pokud proběhl se třídou blok prevence s vámi, ptáme se jich právě tam.***

Participant č. 3

*Poskytnutí zpětné vazby na proběhlý preventivní program je **v kompetenci učitele třídy.** Já se poté ptám na poradách nebo jiných setkáních na to, jak to ta třída vnímala a zda jim to něco dalo.*

Otázka č. 3

Jak byste hodnotil přínosnost proběhlých preventivních bloků v případě, že byste se na to díval očima žáků?

Participant se shodují, že hodnocení přínosnosti preventivních bloků očima žáka je velmi **individuální** a závisí na několika faktorech, jako jsou **složení třídy, věk žáků a kvalita lektorů i samotné zapojení se do aktivit.** Celkově vnímají přínosnost preventivních bloků pozitivně, pokud jsou dobře vedené a **přizpůsobené dynamice třídy.** Kvalitní lektorské vedení a aktivní zapojení žáků představují další faktor, který by byl hodnocen kladně.

Participant č. 1

Tohle je hodně individuální.** Kvalita třídy se hodně odvíjí od klučičí party v ní. Pokud jsou v té třídě sígři, ta kvalita třídy jde také dolů. Tuto otázku nelze hodnotit obecně. **Ale celkově by se mi asi líbila ta dynamika těch bloků.** Jsou tam různé aktivity ve dvojicích, kreativní, ve skupinách. Samozřejmě jsou ale i žáci, hlavně v těch vyšších ročnících, které už to úplně neinteresuje. **Hodně taky záleží na lektorech a jejich nasazení.

Participant č. 2

Záleží na lektorovi, který to vede. Pokud mě dokáže zabavit, vidí, že mě to už nebaví, udělá něco pro to, abych se jako to dítě zas vrátilo zpět, budu nadšen. Je pravda, že jsou ročníky, kde už to je obtížnější, to vidím sám. Je to ale hodně individuální.

Participant č. 3

Jednou jsem na vašem bloku byl. Dokud jsem se nezapojil, nepřišlo mi to pro tuto cílovou skupinu tak zajímavé. Po aktivní účasti jsem se však bavil, poznal, jak mohou být jednotlivé techniky náročné i pro dospělého a zkušeného člověka, a co vám to o sobě může říct. Navíc se mi líbilo, že i ta třída spolupracovala.

Otázka č. 4

Využíváte techniky a metody, které byly použity během bloků?

Využívání technik a metod z preventivních bloků se liší mezi jednotlivými pedagogy, avšak celkově je viditelný pozitivní vliv na školní prostředí. **Pedagogové aplikují získané metody**, inspirují se jimi a přizpůsobují je svým potřebám. **Pravidla** vytvořená během bloků se integrují do každodenní praxe tříd a určité techniky, **jako jsou práce v kruhu a zpětná vazba, jsou běžně využívány**. Celkově lze tedy hodnotit přínosnost těchto metod.

Participant č. 1

Ano, pravidelně pracujeme s nastavenými pravidly, která si ti žáci v úvodním bloku vytvořili a která jsou poté součástí jejich třídy. Taky pedagogové takzvaně okoukají, jak s těmi žáky pracujete, a aplikují to dál do praxe.

Participant č. 2

Toto je jeden ze zásadních důvodů, proč se těchto bloků zúčastňují učitelé a asistenti. Není časový prostor, abyste chodili na nějaké dlouhodobé školení. Takže využívat metod je hodně důležité. Protože kolegyně přijímají různé vzory chování, komunikační techniky a herní prvky. Takže určitě ano, ale opět je to hodně individuální a záleží na konkrétním pedagogovi.

Participant č. 3

Techniky, ke kterým je potřeba nějaký podkladový materiál, nadále nevyužíváme, na to není úplně čas. Ale co vím, tak kolegové pracují například s metodou zpětné vazby. Je využíváno metody práce v kruhu, když je potřeba.

Otázka č. 5

Jak by organizace mohla usnadnit váš přístup k metodám a technikám použitým během preventivních bloků a umožnit vám je úspěšně využívat v třídnických hodinách?

Shoda panuje v tom, že **organizace poskytuje materiály již během bloků**, což je považováno za užitečné. Implementace je však obtížná z důvodu nedostatku třídnických hodin a specifické organizaci kruhů, kde nejsou přítomni všichni pedagogové. Organizace by mohla nabízet **školení pro pedagogy**, kde by se mohli podrobně seznámit s technikami a metodami používanými v preventivních blocích, zde ale naráží na problém financování a dostupnosti prostředků. Investice do vzdělávání pedagogů by však byla přínosná pro celkové zlepšení prevence rizikového chování ve školách. Jedním z navrhovaných kroků je vytvoření **online platformy** nebo databáze s přístupem k technikám a metodám, které byly použity během bloků.

Participant č. 1

Nabízelo by se, aby nám ti lektori poskytli materiály a ukázali nám, jak některé metody používat, což se ale prakticky děje při těch blocích. Někdy ty materiály od lektorů dostanou. Nenapadá mě, jak to více podpořit. Různých volně dostupných technik je hodně a dají se volně najít na internetu.

Participant č. 2

To je těžký, občas se nám do rukou dostane nějaká struktura techniky, která se dá dále aplikovat. Ale jelikož nemáme třídnické hodiny, ale ty kruhy, na kterých jsou přítomni pedagogové, kteří jsou k tomu určeni, je dost obtížné uvést v praxi něco, u čeho oni nebyli přítomni, nebo touto technikou nejsou proškoleni. Víím, že pořádáte i školení pro pedagogy, což by to vyřešilo, ale zase tohle už není bezplatné a zase narážíme na to financování.

Participant č. 3

Mohla by si založit nějaké své webové stránky, kde bude všechen materiál volně k dispozici. V podstatě by se ale jednalo o podporu učitelů a jejich rozhledu než o to, že bychom s materiály dále pracovali s žáky.

Otázka č. 6

Jak komunikujete s učiteli a dalšími kolegy ve škole, abyste dosáhli dobré spolupráce v oblasti primární prevence?

V podstatě lze říci, že klíčem pro metodiky školní prevence, který je vede k úspěšné spolupráci v oblasti primární prevence, je kombinace pravidelných **porad, elektronické komunikace, stanovení priorit na metodických setkáních a okamžité konzultace** při řešení aktuálních problémů. Tímto způsobem je zajištěna funkčnost preventivních opatření v jednotlivých školách.

Participant č. 1

*Chodím za nimi, **na poradách**, mám tam vždy nějaký papír s poznámkami a probíráme to, na škole **online**. Přeposílám jim podklady, přeposílám zajímavé informace.*

Participant č. 2

*My zde realizujeme **metodické sdružení**, kde se **určují priority**, a poté se aplikují do praxe.*

Participant č. 3

*Všechna naše setkání jsou místem možností pro předávání informací, které s prevencí souvisejí. **Máme porad**, kde se projednávají konkrétní věci, které nás zaujaly, výskyt rizikového chování na škole a podobně. **Kolegům přeposílám e-mailem** všechny zajímavé infografiky, pozvánky na akce, odborné články. Když je potřeba, **konzultujeme spolu něco potřebného takzvaně teď a tady.***

4.15 Výsledné odpovědi externích lektorů organizace Světlo Kadaň z. s.

Jaké faktory výrazně ovlivňují primární prevenci rizikového chování na školách?

Otázka č. 1

Jak hodnotíte přínos své práce v rámci primární prevence na školách?

Lektoři vnímají přínos práce v oblasti primární prevence, je vnímán jako kombinace osobní **autenticity, dlouhodobého budování důvěry, zlepšování školního prostředí a předávání důležitých informací**. Každý z participantů přispívá svým způsobem, což dohromady vytváří komplexní přístup k prevenci rizikového chování ve školách.

Participant č. 1

*Důležitá je i praxe a nadhled. Za mě ten přínos ale je i o tom, o jaké téma se jedná a které téma je mi bližší, **člověk může být pak tak nějak víc sám sebou** a tím je přínosnější pro tu skupinu.*

Participant č. 2

*Jako lektor působím několik let, vzhledem k tomu, že dojíždím na školy pravidelně, nejdůležitější přínos je **získávání důvěry** mezi žáky jednotlivých škol. Další možný přínos je můj přístup k žákům, snažím se být **maximálně autentická, empatická a napojená na cílovou skupinu a jejich aktuální zájmy**.*

Participant č. 3

*Objíždím velké množství škol. Snažím se v těch třídách podílet na tom, aby bylo ve třídě lepší klima. Aby měli ti žáci lepší vztahy mezi sebou, lépe komunikovali s učitelem, aby se těšili do školy o něco víc. To je za mě přínos. Další věc je **předání informací**. Nedílnou součástí je i vytváření **bezpečného a důvěryhodného prostředí**.*

Otázka č. 2

Jaké jsou vaše hlavní motivace při práci na školách v oblasti primární prevence?

Lektoři vnímají různé aspekty, které je motivují. V počátku se všichni shodli na přínosu pro jejich **studia**. Odosobněná motivace spočívá v osobním přesvědčení o **důležitosti prevence, vytváření důvěry se žáky a s učiteli a smyslu**, který nacházejí ve své práci.

Participant č. 1

*Pro mě vždy bylo důležité to preventivní hledisko, **smysl té práce** a samotná možnost se na tom podílet. Další bylo i to, že ten žák měl možnost se svěřit někomu, kdo pro něj nebyl osobou blízkou, ale přesto tam byla vytvářena nějaká vazba **důvěryhodnosti**. V neposlední řadě to bylo i **studium** a plány na škole jednou působit.*

Participant č. 2

*Mou hlavní motivací byly **studium** a načerpání praxe. Dalším významným bodem motivace byla samozřejmě příležitost podílet se na něčem, co mi **dává smysl**, a to prevence a šíření nějaké osvěty dle mého je.*

Participant č. 3

*Jednou z motivací bylo **studium**. Držím se dále motivace, že mají ty třídy prostředky k tomu, jak fungovat lépe. Důležitým faktorem je pro mě i motivování učitele k partnerskému přístupu k žákům při řešení složitějších situací. Obecně mě ale baví práce s dětmi, našel jsem v tom **smysl**.*

Otázka č. 3

Jaké možnosti máte v oblasti vzdělávání týkajícího se prevence?

U lektorů zapojených do rozhovoru je patrné, že **všichni tři účastníci mají široké možnosti v oblasti vzdělávání** týkajícího se prevence, které podporují jejich profesní rozvoj, a z velké části je výběr v jejich kompetenci. Mají příležitosti účastnit se různých kurzů, které jim Světlo Kadaň z. s. umožňuje financovat a poskytuje jim k nim podporu. Tím mají možnost neustále se vzdělávat v oblastech, které jim přinášejí obohacení práce.

Participant č. 1

***Jakékoliv, veliký. Sama si mohu vybrat, v jaké oblasti se chci vzdělávat.** Pokud to samozřejmě nějak souvisí s mou prací, ale oblastí učit se o práci s žáky je mnoho. Jeden z prvotních kurzů měl téma Prolamování důvěry. Plus samozřejmě samovzdělávání, materiálů máme k dispozici nepřeberné množství, jedním z těch, co si vybavuji, je například kniha Respektovat a být respektován, kterou by si měl přečíst každý, kdo má děti nebo s nimi pracuje.*

Participant č. 2

*Možnosti vzdělávání jsou veliké. V rámci každoročního osobního plánu rozvoje se může každý lektor zacílit na oblast, ve které cítí potřebu se rozvíjet. **Poté si vybere vzdělání, které s tímto souvisí, a zúčastní se ho,** jde ve většině případů o akreditované kurzy. Další vzdělávání se týká povinných nácviků technik. Poslední je akreditovaný kurz, který trvá 50 hodin a splňuje požadavky MŠMT na minimální preventivní minimum pro pedagogické pracovníky.*

Participant č. 3

*Troufám si říct, že celkem rozmanité. Pokaždé když se naskytne nějaký kurz, jehož téma mě může v práci obohatit, **Světlo k tomu má kladný přístup a umožní mi se zúčastnit, zaplatí to a poskytne mi prostor.** Takže za mě vyhovující.*

Otázka č. 4

Co by vám pomohlo lépe zvládat těžké situace ve vaší práci?

Každý účastník vidí různé faktory, které by mu pomohly lépe zvládat těžké situace ve své práci v oblasti primární prevence. To zahrnuje **práci s kolegy, další vzdělávání, praxi a podporu od ostatních pedagogických pracovníků.**

Participant č. 1

*Za mě je to **práce s tím mým kolegou.** Ta mi pomáhá. Co by mi pomohlo? Asi **další vzdělávání,** které by mi umožnilo nad situaci se více povznést, a nabytá schopnost těmto situacím předcházet. Takže i praxe.*

Participant č. 2

***Praxe a další vzdělávání.** Sice se asi najde vždy něco, co mě asi překvapí, ale budu chopna se s tím lépe popasovat.*

Participant č. 3

***Určitě zde hrají roli zkušenosti.** Často by také pomohlo to, kdyby ten učitel byl nakloněn na tu naši stranu a nebyl to takový ten bojkotující typ. Takže když tam nastane nějaká těžká situace, aby na řešení chtěl společně s třídou a lektory participovat. Na poli Světla ta podpora funguje za pomoci případových prací.*

Otázka č. 6

Jak by školy mohly pomoci, abyste byli motivovanější a více zapojeni?

Po sdílení odpovědí jednotlivých lektorů je patrné, že školy by mohly podpořit motivaci a zapojení lektorů tím, že zajistí **efektivní zpětnou vazbu** po blocích, **podpoří aktivní účast třídních učitelů** a zlepší **komunikaci i angažovanost metodiků** či jiných kontaktních osob ve školách.

Participant č. 1

*Ne každý učitel to po tom bloku dělal, ale napadá mě jejich **zpětná vazba**. Máme papírovou formu, ale často se stane, že není řádně vyplněna. Navíc sdílet názor nebo postřehy pedagoga tváří v tvář mi přijde lepší. Osobně mě zaráží, že na tom bloku není alespoň na jednu hodinu i ten metodik, abychom dostali zpětnou vazbu i od něj a mohli pracovat na případném zlepšování nebo ukotvování toho, co funguje.*

Participant č. 2

*Bezesporu je to **aktivnější zapojení třídních učitelů**. Probírání toho, co se ve třídě děje, nebo čeho si všimli, co je při účasti na bloku nějak ovlivnilo, doptat se na to, jak mohou jednotlivé techniky dál přenášet, a tak dále.*

Participant č. 3

*Když to shrnu, nechci mluvit za všechny školy, ale někde by pomohlo bohatě to, kdyby ta kontaktní osoba, většinou to bývá metodik, ale i učitel, tak aby projevovali **větší zájem**. Někdy se nám stává, že ani nikdo neví, že tam jsme, nepřijdou za námi.*

Otázka č. 7

Jak se liší vaše motivace a zapojení v závislosti na tom, v jaké škole pracujete?

Lektoři uvádějí, že jejich motivace a zapojení ve školách se liší podle toho, jaký přístup k prevenci škola má – zda je aktivní a zapojená, nebo spíše formálně plní požadavky. V případě, že je škola aktivní, prevence je neodmyslitelnou součástí výchovy a vzdělávání žáků, pak je ta práce jednodušší a lektori jsou více motivováni. Naopak v školách, kde je prevence vnímána jako pouhý formální úkon, je motivace nižší a práce obtížnější. Každá škola má své pozitivní i negativní stránky, což ovlivňuje motivaci.

Klíčové je nalézt způsob, jak se motivovat v každém prostředí, přičemž vlastní smysl pro práci je rozhodující. Závěrem lze říci, že motivace a zapojení účastníků v primární prevenci ve školách jsou výrazně ovlivněny klimatem školy a přístupem k prevenci, který v ní panuje.

Participant č. 1

*Každá škola má svoje klima, každá škola je jiná, má jiný přístup k prevenci. Motivace kolísá s tím, jak je učitel na bloku aktivní, nebo se k tomu přistupuje tak, že si odškrtneme nějakou preventivní akci a máme splněno. Vnímám rozdíl v tom, zda škola opravdu **chce a vidí smysl, nebo že musí.***

Participant č. 2

***Velmi.** Ve školách, kde je prevence brána jako důležitá součást vzdělávání a výchovy žáků, je úplně jiné klima. Metodik s námi probírá specifika třídy. Záleží ale na nastavení každého z nás, motivace může vycházet pouze z přesvědčení, že právě na škole, kde toto úplně nefunguje, je to nejdůležitější **a má to smysl.** Když je ale prevence jen proto, že **musí,** je to znát a pracuje se s tím obtížně.*

Participant č. 3

Zásadně.** Skoro každá škola má něco pozitivního, kde nefungují žáci, fungují učitelé, jinde nefunguje metodik, ale třída je velmi uvědomělá, vnímá možný přínos, program je baví a pracuje se s ní skvěle. Je potřeba se na každou školu motivovat jinak a najít si to, co ho nějak obohatí. Jsou ale i školy, kde je ta **spolupráce velmi těžká a nenajdete si tam nic,** co by vás motivovalo, to je pak obtížné se motivovat, **ale vždy tam hraje roli vlastní smysl k výkonu této profese.

Jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách?

Otázka č. 1

Jaké možnosti vidíte pro zlepšení vaší práce jako lektora primární prevence?

Odpovědi lektorů lze shrnout jako neustálý proces rozvoje, kde **kombinace vzdělávání, praxe, rozvoje dovedností** a inovací přispívá k lepšímu a účinnému zvládnutí primární prevence rizikového chování ve školách. Takový přístup pomáhá lektorům lépe plnit svou roli a podporovat zdravý vývoj žáků ve školním prostředí. Podle lektorů je důležitým aspektem nejen **rozvoj odborných znalostí, ale i kompetencí spojených s prací lektora**

primární prevence. Patří sem například schopnost efektivní komunikace se žáky a pedagogy, schopnost motivovat žáky k účasti na preventivních aktivitách a dovednosti řízení skupiny či individuálního poradenství.

Participant č. 1

***Určitě je stále co zlepšovat.** Nemám takový vhled do jednotlivých témat, jaký bych chtěla mít. Takže zase je to **vzdělávání a sebevzdělávání**, které by mi mohlo pomoci. Obecně tedy v odborných znalostech a nalézat další možnosti rozvoje a tím zlepšit svou práci.*

Participant č. 2

Toho je.** Možnosti ke zlepšování vidím na každém druhém bloku, vždy narazím na něco, v čem si nejsem jistá. Ať už se jedná o práci s žáky, **třeba jak je k účasti motivovat**, nebo jak pracovat s opravdu početnou a hlučnou třídou, nebo **jak si poradit s něčím nečekaným**. Takže **praxe, stáže a obecné rozvíjení kompetencí a dovedností spojených s mou prací.

Participant č. 3

Určitě.** Nemyslím si, že bych zažil všechny situace, který jako lektor mohu vůbec zažít. Troufám si říct, že nás může vždy něco překvapit. **Takže získávání zkušeností. Dále se vzdělávat, zdokonalovat se v té škále těch technik, objevovat stále nové a třeba více funkční přístupy. Pracovat s vlastní motivací i schopností motivovat ty žáky.

Otázka č. 2

Jaká opatření by podle vás mohla přispět ke zvýšení účinnosti preventivních bloků?

Podle lektorů by účinnost preventivních bloků ve školách mohla být podpořena **vytvořením vhodného prostředí**, které bude připraveno pro prevenci. Důležitá je také předchozí **příprava tříd a prostorů**, což umožní lektorům efektivněji využít čas na komunikaci s učiteli a přípravu programu, místo aby se zabývali organizačními problémy v poslední chvíli. Lektori vnímají jako důležité, aby byl na bloku **pravidelně přítomen učitel**. Taková opatření mohou vést k hladšímu průběhu bloků a posílení jejich účinnosti při podpoře zdravého školního prostředí.

Participant č. 1

Mně by třeba přišlo skvělý, kdyby ty bloky pomáhali spoluvytvářet třeba dětské terapeuti. Nebo další odborníci, kteří těm dětem opravdu rozumí. Ale nevím, to mě jen napadá.
Spolupodílení se učitelů na blocích by bylo prozatím fajn.

Participant č. 2

Líbilo by se mi, kdyby bloky probíhaly i v jiném prostředí, než jsou třídy nebo třeba knihovna. Respektive kdyby byly třeba na školním dvorku nebo v učebnách, které by byly určeny primárně pro prevenci, a prostor by k tomu byl přizpůsoben. Často se potýkáme s tím, že si musíme přeorganizovat celou třídu.

Participant č. 3

Přítomnost učitele na bloku a jeho zapojení. Další věc jsou prostory, chápu, že ne vždy je možné vyhradit jednu konkrétní místnost, některé školy ty prostory jednoduše nemají, ale alespoň by si ty třídy mohly před ukončením dne připravit prostory na plánovaný blok, který je předem nahlášený. Jako lektor pak trávím čas, který mám mít vyhrazený na komunikaci s učiteli, přípravou prostor.

Otázka č. 3

Jaký typ podpory by vám podle vás pomohl lépe se vypořádat se situacemi, které vnímáte ve vaší práci jako náročné?

Typy podpory, které by lektorům pomohly lépe se vypořádat s náročnými situacemi, zahrnují několik stránek. Důležitá je **vzájemná podpora mezi kolegy**, zvláště pokud jsou sehraní a sdílí smysluplnost práce. Účast kolegů, kteří chtějí obtížné situace aktivně řešit, je zásadní. Organizační podpora je také klíčová, přestože ne vždy je čas využít možnosti jako **telefonní konzultace s vedoucím programu**. Zásadní roli hraje také **spolupráce s učiteli**. Pokud učitelé aktivně řeší problémy ve třídě i mimo bloky a vracejí se k nim během třídnických hodin, mohou lektory významně podpořit.

Participant č. 1

Co se organizace týče, asi nemám nic, co bych vytkla. Vím, že stačí zvednout telefon a zavolat. I když je pravda, že na to není vždy čas. Pak je tam ten kolega, je tedy důležité, abychom byli sehraní a měli vedle sebe někoho, kdo s námi sdílí smysluplnost té práce a chce obtížné situace řešit, a nejen nad nimi mávnout rukou. Když je to jinak, cítím menší zápal pro věc.

Participant č. 2

Máme možnost vždy zavolat vedoucí programu a probrat s ní aktuální složitou situaci, což člověk prostě ne vždy udělá. Možná, kdyby probíhala krátká interakce s vedoucím po každém bloku, abychom se více naučili, jak zvládat náročné situace, ale to je z časových důvodů v podstatě nereálné.

Participant č. 3

Mám tady toho part'áka, jsme v tandemu spolu a vzájemně se podporujeme. Točí se to dokola, ale ten učitel hraje zásadní roli i tady. Prostě když vidí, že se v té třídě děje něco zásadního, vracet se s nimi k tomu i mimo blok, aby ta třída byla na příští blok více ošetřena a my mohli pracovat s čistým svědomím na dalším tématu.

Otázka č. 4

Jak by mohly organizace využít moderní technologie a inovativní metody ke zvýšení atraktivity preventivních bloků?

Organizace by podle lektorů mohly zvýšit atraktivitu preventivních bloků využitím moderních technologií a inovativních metod. Například tím, **že využijí virtuální reality**, která by mohla poskytnout žákům možnost zažít situace z perspektivy někoho jiného, což by mohlo být efektivní pro nácvik empatie a porozumění realitě versus fikci. **Interaktivní tabule** by mohly nahradit tradiční flipcharty a klasické tabule, což by umožnilo lektorům prezentovat informace atraktivněji. Navíc využití interaktivních tabulí například pro anonymní hlasování by mohlo podpořit zapojení všech žáků, aniž by se museli obávat ztrapnění, čímž by se zvýšila jejich aktivní účast. Nicméně je důležité zajistit, aby byly třídy vybaveny potřebnou technologií a spolehlivým wi-fi připojením, což se ukázalo jako problém během online bloků během covidu.

Participant č. 1

*Napadá mě aktuálně **virtuální realita**. Zkusit si například být někým jiným. Já jsem tedy zastáncem toho, že by měl vzniknout nový blok, který by byl zacílen na ostražitost mezi tím, co je realita, a co už ne. K tomu by se dala ta samotná technika využít skvěle.*

Participant č. 2

*Určitě by mi nevadilo pracovat s **interaktivní tabulí**. Často se musíme spoléhat na flipchart a klasickou tabuli. Prezentace by nám pomáhaly držet se kostry, dnes už jsou tak propracované programy, že by toto mohlo být nejen pomocníkem, ale i by to podpořilo spolupráci mezi lektory a žáky.*

Participant č. 3

*V dnešní době je spousta možností, my během bloku nic nepoužíváme. Napadá mě třeba dělat přes **interaktivní tabuli nějaké formy anonymního hlasování**. Žáci by se tak zapojili všichni, neboť by se nebáli, že když neodpoví tak, jak by si daný přístup třeba vyžadoval, budou ztrapněni. I když my vždy říkáme žákům, že žádná odpověď není nikdy špatná a že se nemusí ničeho bát. **Problém ale je ve vybavení jednotlivých tříd a stabilním wi-fi připojení.***

Otázka č. 5

Jak by podle vás mohla být spolupráce mezi externími lektory, učiteli a metodiky ve školách zlepšena, aby se dosáhlo lepších výsledků v primární prevenci?

Pro zlepšení spolupráce mezi externími lektory, učiteli a metodiky ve školách jsou klíčové pravidelná **zpětná vazba a průběžné poskytování informací**. Účastníci se shodují na tom, že **aktivní účast učitelů a metodiků je zásadní**. Pravidelné sdílení informací o třídě před blokem a po něm, jak je stanoveno ve smlouvách, je nezbytné, ale často se na to v praxi zapomíná. V některých školách se čas na rozhovor s učiteli najde, což podporuje účinnost a lepší výsledky.

Participant č. 1

Pravidelná zpětná vazba, průběžné poskytování informací o aktuálních a zásadních změnách a indispozicích ve třídě a aktivní účast učitelů.

Participant č. 2

*Za mě je důležité **předávat si informace o třídě před blokem a po něm**, což je i součástí smlouvy, kterou mezi sebou obě strany uzavírají.*

Participant č. 3

*Je to individuální. Ale určitě by se to dalo vylepšit tím, že když přijdeme do školy, ten metodik by nás tam očekával, vyzvedl by si nás třeba u ředitelny, nasměroval nás do třídy, abychom ji nemuseli hledat, **předal nám nějaké informace o třídě**, jestli se tam něco aktuálně děje. **Doplnění informací od třídního učitele**. Tohle bych byl rád, kdyby fungovalo pravidelně a ve všech školách. Což se neděje.*

Jak lze zlepšit evaluaci primární prevence rizikového chování na školách?

Otázka č. 1

Jakým způsobem komunikujete s učiteli a metodiky ohledně hodnocení?

Komunikace ohledně hodnocení s učiteli a metodiky se většinou provádí prostřednictvím **zpětnovazebních dotazníků**. Někteří lektoři preferují osobní setkání pro podrobnější zpětnou vazbu, což však nepředstavuje standard. Přítomnost učitele během bloků a následná osobní komunikace by mohly významně přispět k lepšímu hodnocení a vylepšení programů.

Participant č. 1

*Elektronicky a písemně. Učitelé nám vypisují tzv. **zpětnovazební dotazník**. My jim zase sepisujeme zprávu z realizace. Dle mého názoru by to ale mělo být více na osobní úrovni, jak jsem již říkala.*

Participant č. 2

*Učitelé nám vyplňují **zpětnovazební dotazník**.*

Participant č. 3

*No, je důležité, aby tam ten učitel byl, když tam není, zpětnou vazbu nemám žádnou. Když ano, **vyplňují nám dotazník**. Jsou i učitelé, kteří si na nás najdou čas po realizaci, povídáme si a společně vše zhodnotíme. Nebývá to ale ani zdaleka pravidelné.*

Otázka č. 2

Jaké jsou povaha a úroveň spolupráce mezi učiteli při realizaci primární prevence na školách?

Spolupráce mezi učiteli a lektory při realizaci primární prevence se výrazně liší v závislosti na jednotlivých učitelích a školách. Někteří učitelé se **aktivně zapojují** do programu, participují se žáky na aktivitách a vidí v preventivních blocích přínos. Tito učitelé často hodnotí program pozitivně, protože jim umožňuje poznat své žáky z jiné perspektivy. Na druhé straně existuje skupina učitelů, kteří se programu **prakticky neúčastní**. Sedí u svého stolu, věnují se vlastní práci a do aktivit se nezapojují. Tito učitelé často poskytují kritickou zpětnou vazbu, protože nejsou do programu dostatečně zapojeni a nevidí jeho přínosy. Další skupina učitelů se **účastní pouze pasivně**. Jsou přítomni během bloku, ale fungují hlavně jako pozorovatelé, aniž by se aktivně zapojovali do diskusí nebo aktivit. Nakonec je menší skupina učitelů, kteří nejenže sledují, ale také aktivně **participují** na aktivitách spolu se žáky a lektory. Úroveň spolupráce a zapojení učitelů má významný vliv na efektivitu a úspěšnost preventivních programů, a proto je důležité podporovat aktivní zapojení učitelů do těchto programů.

Participant č. 1

***Záleží, na jaké škole a jaký učitel je bloku přítomen.** Jsou tací, kteří se zapojují a dělají to pro tu třídu rádi, a jsou tací, kteří se pravidelně nezúčastňují, jsou mimo, například si dělají svou práci u stolu, a do aktivit vůbec nezapojují.*

Participant č. 2

***Individuální.** Jsou učitelé, na kterých je vidět, že v tom **vidí smysl**, doptávají se, zajímají se o názory svých žáků a většinou to posléze hodnotí jako přínosné už jen proto, že mohli svou třídu poznat z jiné perspektivy. Pak je skupina, která, se **prakticky nezapojuje**, nesesí společně s žáky v komunitním kruhu a dělají si svou práci, ti hodnotí blok většinou spíše kriticky. No a nakonec jsou tací, kteří jsou součástí pouze tak, že do práce lektorům od stolu zasahují, třídu napomínají.*

Participant č. 3

*Ve většině případů tam ti učitelé alespoň část toho bloku jsou, **většinou v roli pozorovatele**, ale opravdu se pasivně takto zapojují. Pak jsou samozřejmě ti, kteří tam nejsou vůbec. Pak je skupina, která tam je, ale **vůbec se nezapojují**, dělají si něco svého.*

*A pak je menšina učitelů, kteří se **zapojují opravdu aktivně**, jsou společně s žáky a lektory v komunitním kruhu a společně se zúčastňují jednotlivých technik.*

Otázka č. 3

Jakým způsobem provádíte s žáky vyhodnocování jednotlivých bloků?

Vyhodnocování jednotlivých bloků se žáky probíhá pravidelně a zahrnuje několik metod.

Reflexe se provádí po každé technice a v závěru celého bloku. Žáci se mohou vyjádřit pomocí plyšáka, který přechází mezi nimi; ten, kdo má plyšáka, hovoří o tom, co se mu líbilo, co nikoliv, a sděluje své názory na jednotlivé techniky. Třída diskutuje o svých pocitech, obtížnostech a přínosech technik, a to jak v **průběhu bloku, tak na jeho konci.** Často se používá technika „náladoměrka“ nebo kruhové hodnocení, kde každý dostane slovo. Ve vyšších ročnících mohou žáci vyplnit **anonymní zpětnovazební dotazník.** Pokud není dostatek času, probíhá rychlé závěrečné kolečko, kde každý shrne své dojmy jednou větou. Tyto metody umožňují žákům vyjádřit své názory a pocity z jednotlivých technik a bloků, což přispívá k jejich zapojení a lepšímu pochopení probíraných témat.

Participant č. 1

***Probíhá reflexe po každé technice a v závěru.** Kdy v závěru se jedná o sdílení pomoci plyšáka, kdo má plyšáka, hovoří. Sdílí, co se jim na bloku líbilo, co nikoliv, mohou se vyjádřit k jednotlivým technikám, k čemukoliv, co je pro ně důležité.*

Participant č. 2

***Po odjetých technikách dochází k reflexi,** ptáme se třídy, jak se cítila, co pro ně bylo obtížné a proč, co pro ně naopak bylo jednoduchá, proč si myslí, že jsme tu techniku dělali, a ptáme se, i zda je bavila. **V závěru bloku poté využíváme techniku ‚náladoměrka‘ nebo v kruhu,** což je nejčastější způsob vyhodnocování. Ve vyšších ročnících lze vyplnit anonymní zpětnovazební dotazník.*

Participant č. 3

***Pravidelně po každém bloku.** Když už není čas, uděláme **nějaké rychlé závěrečné kolečko s plyšákem,** kde to každý shrne alespoň jednou větou. Když je času víc, je i více prostoru na sdílení toho, co se žákům líbilo, co ne, co by chtěli probírat příště, tedy co považují ve své třídě jako aktuální, a hodnotí to více detailně.*

Otázka č. 4

Jak by se mohla evaluace vylepšit a více přispět k celkové efektivitě primární prevence?

Pro zlepšení evaluace je důležité zaměřit se na několik důležitých bodů. Účastníci navrhuji **zlepšení ústní komunikace** a vyhrazení času na osobní **zpětnou vazbu od učitelů a metodiků**, což by umožnilo efektivnější sdílení důležitých informací a připomínek. U žáků by se mohlo zlepšit vyhodnocování prostřednictvím kreativních aktivit, které by jim pomohly lépe vyjádřit jejich pocity a názory. Dále by bylo užitečné zasílat čtvrtletní dotazníky do škol, které by žáci vyplnili v rámci vyučovacích hodin.

Důležitá je také pravidelná ústní komunikace s učiteli a metodiky, aby lépe porozuměli jejich zkušenostem a pohledům, což by napomohlo zlepšení kvality preventivních bloků. U žáků je **klíčové udržovat otevřené prostředí**, kde mohou bez obav sdílet své názory, i když jsou kritické. Toto prostředí podporuje autentickou zpětnou vazbu, která je důležitá pro další zdokonalování preventivních programů. Informace získané z evaluace mohou učitelům poskytnout cenné poznatky o tom, co žáci aktuálně řeší a co by rádi probírali v budoucích blocích.

Participant č. 1

S žáky probíhá hodnocení dle mého názoru efektivně. Prostor ke zlepšení vnímám opět v ústní komunikaci a vyhrazení si času na zpětnou vazbu od učitelů a metodiků.

Participant č. 2

*Možná kdyby se v rámci nějaké aktivity vyjádřil k tomu bloku opravdu každý, přijde mi, že ty děti mají strach hodnotit negativně a třeba by jim **nějaké zaměstnání rukou a kreativní myšlení** více pomohlo to popsat, zakreslit, sdílet. Dotazníky do škol.*

Participant č. 3

***Bylo by lepší to komunikovat s učiteli nebo metodiky ústně.** U žáků úplně nevím, většinou sdělí, jak na ně ten blok působil, umí si i říct o to, co by rádi probírali příště. Tyto informace jsou důležité i pro učitele, aby věděli, co si žáci opravdu řeší, a mohou na tom dále pracovat.*

Otázka č. 5

Vnímáte smysl zpráv z realizace preventivních bloků?

Lektoři vnímají smysl zpráv z realizace preventivních bloků jako užitečných nástrojů pro nastavení lepšího klimatu ve třídě a pro poskytování doporučení pro další práci s kolektivem. Podle nich obsahují informace, které mohou přispět k lepšímu fungování třídy a navázání na úspěšné prvky bloku. **Smysl pro ně však tyto zprávy ztrácí** ve chvíli, kdy zprávy nejsou posílány dál k rukám učitelů a nejsou samotnými metodiky studovány.

Participant č. 1

*Kdyby je někdo četl, tak **ano**. Jsou tam informace, které mohou nastavit lepší klima ve třídě, popřípadě doporučení, jak s kolektivem dále pracovat nebo na kterém tématu při příštím setkání pracovat.*

Participant č. 2

***Ano**. Je tam ale sepsáno, jak blok probíhal, co pomohlo navodit společnou a funkční kooperaci, jaké úrovně znalostí dosahují, co je pro ně známý pojem, a co ne, a tedy není potřeba do toho jít hlouběji, aby to nebylo spíše na škodu, doporučení a závěrečné shrnutí atd. Důležité je, aby to někdo četl.*

Participant č. 3

*Jako když zhodnotím všechny ty faktory kolem, tak ani **ne**. Protože ti metodici to po nějaké době dostanou, my máme tři dny na zpracování, a nikam dál to nepošlou, nevidí to ti učitelé a myslím, že to nečtou ani ti metodici. Kdyby to fungovala jinak, tak **ano**.*

4.16 Vyhodnocení výzkumných otázek

Výzkumné otázky jsem vyhodnocovala podle nejčastěji uváděných odpovědí participantů, což mi umožnilo získat jasné a přehledné výsledky výzkumu.

Vyhodnocení výzkumné otázky č. 1

Jaké faktory výrazně ovlivňují primární prevenci rizikového chování na školách?

K této výzkumné otázce směřovaly otázky pro lektory č. 1 až 6, otázky číslo 1 až 6 pro metodika školní prevence. Na základě výpovědí jednotlivých participantů mi byla zodpovězena otázka, jaké faktory ovlivňují primární prevenci ve školách. Oblast lektorů hodnotila coby důležité faktory **důvěru** a vztahy mezi lektory a žáky, které hrají důležitou

roli v úspěšné primární prevenci rizikového chování ve školách. Všichni tři participanti výrazně zdůraznili význam budování důvěry a kladného vztahu se žáky.

Vzdělávání a profesní rozvoj jsou pro lektory rovněž zásadní prvky, které podporují kvalitu práce lektorů v oblasti prevence. Všichni participanti si cení **možností účasti na různých kurzech a školeních**, které jim umožňují neustále se zdokonalovat a přinášet do své práce nové přístupy a metody. **Motivace a smysl** pro práci jsou pro všechny účastníky rozhovoru klíčovými faktory, které je pohání v jejich práci.

Celkově lze říci, že podle lektorů faktory ovlivňující primární prevenci rizikového chování ve školách zahrnují budování **důvěry a vztahů**, autentičnost a osobní přístup, kvalitu klimatu a prostředí ve školách, **kontinuální vzdělávání** a profesní rozvoj lektorů, stejně jako jejich **motivaci a smysl** pro práci.

Metodici prevence rizikového chování se shodují, že zásadními schopnostmi lektorů jsou **empatie, účinná komunikace, budování důvěry, pracovní nasazení a asertivita**. Empatie umožňuje lektorům lépe porozumět potřebám a problémům jednotlivců či skupin a přizpůsobit jim své přístupy a programy.

Metodici oceňují práci lektorů ze Světla Kadaň z. s. za vytvoření **důvěryhodného prostředí**, kde žáci mohou dlouhodobě diskutovat a pracovat na různých tématech s konzistentní lektorskou dvojicí, která dochází **pravidelně** dvakrát do roka. Tento stálý přístup umožňuje budování vztahů a flexibilní reakci na potřeby žáků i pedagogů. Důležitými faktory úspěchu jsou **teoretická odbornost lektorů**, sympatické vystupování a schopnost komunikovat se žáky v souladu s jejich věkem a možnostmi. Metodici neidentifikovali konkrétní neúčinné aspekty práce lektorů ze Světla Kadaň z. s., ale nepřímou kritizovali jednorázové akce, které neumožňují hlubší zapojení a porozumění problematice.

Práce preventistů kriminality je metodiky prevence hodnocena jako velmi přínosná, zejména vzhledem k jejich **dlouhodobému a kontinuálnímu působení**. Díky svým zkušenostem mají hlubší porozumění problematice kriminality a právní zodpovědnosti, což jim umožňuje poskytnout žákům komplexní a relevantní informace. Všechny důležité vlastnosti, které má lektor mít, jsou i zde oceňovány.

Celkově lze říci, že kombinace **empatie, účinné komunikace, budování důvěry, asertivity a odborné kompetence** je zásadní k úspěšné prevenci rizikového chování ve školách. Práce lektorů, kteří kontinuálně působí ve školách a budují dlouhodobé vztahy se žáky, je nesmírně cenná.

Přestože lektori a metodici sdílí mnoho společných hodnot a přístupů k práci v oblasti prevence rizikového chování ve školách, existují určité oblasti, kde lze identifikovat potenciál pro zlepšení. To by se mohlo projevit v lepší integraci a koordinaci programů mezi lektory a metodiky. Například **lepší komunikace a spolupráce** při plánování preventivních aktivit by mohla vést k soustavnému pokrytí potřeb žáků, lektorů, ale i školních metodiků prevence. Využití **pravidelného hodnocení ústní formou** po prováděných blocích by mohla umožnit systematické zlepšování jejich účinnosti, motivaci a další aspekty primárně na straně lektorů. Dalším prvkem ke zlepšení by mohlo být **zavedení nových technologií** a inovativních metod pro komunikaci se žáky. Obě strany zde vidí možnost pro atraktivnější a účinnější prevenci rizikového chování. Celkové poskytnutí podpory, motivace a prostoru pro profesní i osobní rozvoj lektorů i metodiků prevence a učitelů by mohlo zvýšit jejich angažovanost a přispět k udržení vysoké kvality jejich práce, a tedy ke zvyšování účinnosti primární prevence.

Vyhodnocení výzkumné otázky č. 2

Jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách?

K této výzkumné otázce směřovaly otázky pro lektora z druhého okruhu otázek č. 1 až 5, otázky číslo 1 až 4 pro metodika školní prevence. Na základě výpovědí jednotlivých participantů mi byla zodpovězena otázka, jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách.

Na základě odpovědí lektorů primární prevence rizikového chování byly identifikovány klíčové oblasti pro zlepšení a zefektivnění jejich práce, stejně jako spolupráce s učiteli a školními metodiky prevence. Všichni participanté zdůraznili **význam budování důvěry** a kladného vztahu se žáky, což je důležité pro úspěšnou prevenci rizikového chování. Důvěra a vztahy mezi lektory a žáky jsou podle lektorů nezbytné pro efektivní práci v této oblasti.

Vzdělávání a profesní rozvoj jsou dalšími zásadními prvky. Všichni participanté se shodli na tom, že účast na kurzech a školeních jim umožňuje neustále se zdokonalovat a

přinášet nové přístupy a metody do preventivních programů. Praxe a stáže byly zmíněny jako důležité pro získávání zkušeností a zdokonalování se v technikách a metodách práce se žáky.

Dále jsou pro lektory nezbytné **podpora a spolupráce učitelů**. **Aktivní účast třídních učitelů** v preventivních blocích se jeví klíčová k lepšímu pochopení třídního kolektivu a přinášení hodnotných poznatků do výchovně vzdělávacího procesu. Navíc pravidelná **zpětná vazba mezi lektory, učiteli a metodiky** by přispěla k lepšímu sdílení informací o třídě a aktuálních problémech. Dalším opakujícím se výrazem byly **prostory**. Realizace preventivních bloků v prostorách, kde neprobíhá standardní výuka, může přispět k jejich vyšší účinnosti. Učebny určené primárně pro prevenci a přizpůsobené prostředí jsou preferovány. Důležité je také, aby metodici a učitelé poskytovali lektorům potřebné informace před začátkem bloku a usnadňovali orientaci v rámci školy.

Jednotliví účastníci se také shodli, že **využití moderních technologií** a inovativních metod může zvýšit atraktivitu preventivních bloků. Podle lektorů je zásadní **zlepšení spolupráce mezi externími lektory, učiteli a metodiky**, které by mělo zahrnovat pravidelné poskytování informací o třídě a aktivní účast učitelů na blocích primární prevence.

Všichni tři účastníci ze stran metodiků se shodují na zásadních bodech, které by měly být prioritou pro zlepšení primární prevence rizikového chování žáků ve školách. Zásadním krokem je **vytvoření speciálních prostor**, které by poskytovaly ideální podmínky pro realizaci preventivních aktivit. Tato prostředí by měla být navržena tak, aby podporovala interaktivní a otevřené prostředí, které je důležité pro emocionální a sociální rozvoj žáků. Důraz na takové prostředí může výrazně přispět k efektivitě preventivních programů tím, že umožní žákům aktivně se zapojit a aplikovat naučené dovednosti ve svém každodenním životě.

Metodici hodnotí **úspěšnost prevence především na základě pozorování změn** v chování žáků a jejich schopnosti efektivně reagovat na rizikové situace, kdy jejich cílem je minimalizovat rizikové chování v prostorách školy a zvýšit povědomí žáků o potenciálních rizicích, která s sebou přinášejí nežádoucí chování.

Nicméně účastníci také zdůrazňují význam **lepší a dřívější finanční podpory** ze strany kraje pro efektivní realizaci těchto preventivních programů během školního roku. Spolupráce s krajem je tedy zásadní pro zajištění stabilního a dostatečného financování,

což by umožnilo organizacím jako Světlo Kadaň z. s. plánovat a realizovat své preventivní bloky bez zbytečných omezení a prodlev.

Na základě výzkumných zjištění a výpovědí lektorů i metodiků školní primární prevence lze formulovat několik doporučení, jež mohou dále přispět k úspěšnější realizaci jednotlivých preventivních aktivit. Školy by měly **investovat do vytvoření speciálních prostor**, které budou sloužit pro realizaci preventivních aktivit. Tyto prostory by měly být navrženy tak, aby podporovaly interaktivní a otevřené prostředí pro práci se žáky. Je **důležité posílit spolupráci mezi lektory**, učiteli a metodiky školní prevence. Pravidelná zpětná vazba a sdílení informací o třídách i aktuálních problémech by měly být běžná praxe. **Aktivní účast učitelů** na preventivních blocích a vzájemná podpora jsou rovněž důležité. Světlo Kadaň z. s. by zase mělo aktivně komunikovat s krajem o potřebě lepší a **dřívější finanční podpory** pro efektivní realizaci preventivních bloků. Stabilní financování je podle výpovědí metodiků důležité pro dlouhodobou udržitelnost a rozvoj aktivit.

Dále lze doporučit organizacím, jako je Světlo Kadaň z. s., aby investovaly do **modernizace svých preventivních programů** prostřednictvím nových technologií. Zároveň je ale důležité dbát na vyvážený přístup, který respektuje potřeby a možnosti konkrétní školy a zajišťuje, aby technologické inovace přinášely skutečnou přidanou hodnotu pro žáky.

Vyhodnocení výzkumné otázky č. 3

Jak lze zlepšit evaluaci primární prevence rizikového chování na školách?

Z vyjádření participantů vyplynulo několik bodů, které by mohly přispět ke zlepšení evaluace primární prevence rizikového chování ve školách. Lektoři odpovídali na otázky z třetího okruhu otázek 1 až 5. Shoda panovala v tom, že **kommunikace s učiteli a metodiky** ohledně hodnocení primární prevence rizikového chování ve školách je důležitým prvkem pro účinné fungování programů. Lektoři používají zpětnovazební dotazníky k získání názorů a připomínek od učitelů, avšak někteří navrhovali **zlepšení ústní komunikace** a vyhrazení času pro osobní setkání, což by umožnilo hlubší porozumění zkušenostem a pohledům zainteresovaných stran. Pokud jde o spolupráci mezi učiteli při realizaci prevence, bylo zjištěno, že ta se liší v závislosti na jednotlivých osobách. Někteří učitelé zaujímají aktivní přístup a zapojují se do programu, což pozitivně ovlivňuje jeho úspěšnost. Nicméně existují též učitelé, kteří jsou pasivní nebo

se programu účastní minimálně. Dalším opakujícím se bodem bylo vyhodnocování jednotlivých bloků se žáky, kdy participanti sdíleli různé metody reflexe, jako je použití plyšáka pro získání názorů žáků na proběhlý blok, diskuse v komunitním kruhu nebo použití „náladoměry“ k hodnocení úspěšnosti bloku i jeho přínosu. Aby se evaluace primární prevence ještě více zlepšila a přispěla k celkové efektivitě programů, participanti navrhovali **intenzivnější ústní komunikaci s učiteli a metodiky**, aby lépe porozuměli jejich zkušenostem a pohledům. Také zdůraznili potřebu podpory otevřeného prostředí pro žáky, kde mohou bez obav sdílet své názory a připomínky, což je důležité pro autentickou zpětnou vazbu a další zdokonalování preventivních programů. Posledním, na čem se lektoři shodli, byla **přínosnost ze zpráv** realizace preventivních bloků, které byly hodnoceny jako **užitečný nástroj za předpokladu, že by tyto zprávy byly aktivně čteny** a využívány učiteli i metodiky ke zlepšení procesu a výsledků prevence ve školách.

Na straně metodiků, kteří odpovídali na otázky 1 až 6 ze stejného bloku otázek, panovala shoda ohledně hodnocení primární prevence rizikového chování ve školách, kde podle nich jsou nejdůležitější **osobní komunikace a zpětná vazba lektorů a učitelů**, poskytující **hlubší perspektivu než zprávy** z realizace programů. Zpětná vazba ze strany žáků se považuje za důležitou, přičemž úspěšnost těchto bloků je hodnocena nejčastěji prostřednictvím učitelů, kteří byli na bloku přítomni. Participanti také pozitivně hodnotili využívání metod a technik z preventivních bloků ve školní praxi. Kritickým bodem je však obtížná implementace těchto metod z důvodu **nedostatku času** a specifické organizace výuky. V závěru participanti zdůraznili možnost **lepší podpory pro učitele**, včetně školení a dostupnosti materiálů.

Lektoři a metodici se shodují na několika klíčových bodech ohledně evaluace primární prevence rizikového chování ve školách, ale zároveň existují i rozdíly a oblasti, kde je možné evaluaci zlepšit. Jak lektoři, tak metodici zdůrazňují, že **osobní komunikace a přímá zpětná vazba lektorů a učitelů jsou zásadní** pro hodnocení úspěšnosti preventivních programů. Tato zpětná vazba poskytuje hlubší perspektivu než formální zprávy z realizace programů.

Lektoři preferují osobní rozhovory a přímé setkání s učiteli, zatímco metodici více **spoléhají na formální zpětnovazební dotazníky**. Zde by mohlo dojít ke zlepšení prostřednictvím **lepší koordinace a kombinace těchto přístupů** pro komplexnější vyhodnocení.

Zatímco někteří učitelé jsou aktivní a intenzivně se zapojují do preventivních programů, jiní zůstávají pasivní nebo se účastní minimálně. **Lepší podpora a motivace ze strany školy může vést k vyšší angažovanosti všech pedagogů.**

Optimalizace evaluace primární prevence rizikového chování ve školách vyžaduje komplexní přístup, který bude brát v úvahu potřeby, zkušenosti a perspektivy jak lektorů, tak metodiků. **Zlepšení v komunikaci, podpoře učitelů a využití různých forem zpětné vazby** by mohlo vést k lepšímu nasazení a úspěšnosti preventivních opatření ve školách.

Závěr

Cílem mé práce bylo zlepšit spolupráci mezi externími lektory primární prevence organizace Světla Kadaň z. s. a vybranými školami, kde jsou jednotlivé bloky primární prevence realizovány. Oslovila jsem tři externí lektory podílející se na realizaci programu primární prevence a tři školní metodiky prevence a na základě rozhovoru jim položila tři okruhy otázek. Při psaní této práce jsme vycházela z předpokladu, že tato spolupráce má své silné i slabé stránky, hrozby i příležitosti ke zlepšení.

Z výzkumu vyplynulo, že školní metodici častěji zdůrazňovali silné stránky spolupráce. Na druhé straně lektori identifikovali několik slabých stránek v realizaci bloků primární prevence ve školách. Tyto slabiny mohou ohrožovat účinnost programů i jejich dlouhodobou udržitelnost.

Je důležité zdůraznit, že toto zjištění naznačuje odlišný pohled mezi školními metodiky a externími lektory. Zatímco školní metodici vnímají současný stav spolupráce více jako uspokojivý, externí lektori identifikují oblasti, které lze vylepšit. Tento rozdíl v perspektivách je důležitým faktorem, který by měl být brán v úvahu při dalším rozvoji programů primární prevence.

Na závěr je zásadní poukázat na to, že další rozvoj spolupráce by měl být orientován na posílení komunikace mezi všemi zainteresovanými stranami, podporu kontinuálního profesního rozvoje a vytváření ideálních podmínek pro realizaci preventivních aktivit ve školním prostředí. Zdá se, že pouze tak lze dosáhnout maximálního pozitivního dopadu primární prevence rizikového chování na žáky a dlouhodobě přispět k bezpečnějšímu a podpůrnějšímu školnímu prostředí.

Seznam použitých informačních zdrojů

ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole, 2017. *Možnosti prevence rizikového chování dětí.* České Budějovice: Theia - krizové centrum. ISBN 978-809-0485-457

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE, 2018. *Tematická zpráva – Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách.* Online, PDF. Praha: Česká školní inspekce. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A1vy/2016_TZ_prevence_a_reseni_sikany.pdf. [cit. 2024-02-26].

DOLEJŠ, Miroslav a ORTEL, Miroslav, 2017. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5252-4.

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.

KABÍČEK, Pavel, Ladislav SCÉMY, Jana HAMANOVÁ a kol., 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví.* Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-793-4.

KLEMENTOVÁ, Jana a SYCHROVÁ, Markéta, 2017. *Manuál pro školní metodiky prevence.* Ústí nad Orlicí: Pedagogicko-psychologická poradna.

KŘÍŽ, Miroslav, 2023. *Krizový plán školy.* Online, PDF. Cheb: 4. základní škola Cheb, Hradební 14. Dostupné z: <https://www.4zscheb.cz/file.php?nid=20359&oid=10389893>. [cit. 2024-03-31].

MACKOVÁ, Lenka (ed.), 2023. *Sborník příkladů praxe II.* Online. Brno: OSPRCH. Dostupné z: https://www.osprch.cz/images/dokumenty/2024/SBORNIK_II_2023.pdf. [cit. 2024-03-10].

MIOVSKÝ, Michal a ZAPLETALOVÁ, Jana, 2006. *Systém primární prevence prevence rizikového chování na rozcestí: specializace versus integrace specializace versus integrace.* In: *Konference Primární prevence rizikového chování III.* Online, PDF. Praha, 27. – 28. listopadu 2006. Praha: Magistrát hlavního města Prahy. Dostupné z: https://www.pprch.cz/d/doc_file_231_6bae31606b330e305fe10cae920e1914__pdf/Mi

ovsky-M-Zapletalova-J-System-PPRCH-na-rozcesti-specializace-versus-integrace.pdf.
[cit. 2023-12-16].

MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ČABLOVÁ, Lenka; VESELÁ, Michaela; ZAPLETALOVÁ, Jana a kol., 2012. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy.* Praha: UK v Praze, 1.lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF a VFN. ISBN 978-80-87258-74-3.

MIOVSKÝ, Michal; AUJEZKÁ, Anna; BUREŠOVÁ, Iva; ČABLOVÁ, Lenka; ČERVENKOVÁ, Eva a kol., 2015. *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi.* Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-394-5.

MIOVSKÝ, Michal; GABRHELÍK, Roman; CHARVÁT, Miroslav; ŠTASTNÁ, Lenka; JURYSTOVÁ, Lucie a kol., 2015. *Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících.* Praha: UK v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. ISBN 978-80-7422-395-2.

MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr; BARTÁK, Miroslav a kol., 2015. *Prevence rizikového chování ve školství.* Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-392-1.

MŠMT ČR, 2010. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.* Online. Praha: MŠMT ČR. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuce-ni-a-pokyny>. [cit. 2024-01-21].

MŠMT ČR, 2010. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.* Dostupné také z: <http://www.atre.cz/zakony/page0477.htm>

MŠMT ČR, 2019. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027.* Online, PDF. Praha: MŠMT ČR. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf. [cit. 2024-01-22].

MŠMT ČR, 2024. *Podpora zdraví dětí a prevence patří mezi priority MŠMT.* Online. In: MŠMT ČR, 12. 2. 2024. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/podpora-zdravi-deti-a-duraz-na-prevenci-patri-mezi-priority>. [cit. 2024-02-28].

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT, 2019. *Otázky a odpovědi: jaké jsou kvalifikační předpoklady pro výkon metodika prevence?* Online. In: Inkluze v praxi, 16. 10. 2019. Dostupné z: <http://www.inkluzevpraxi.cz/kategorie-pedagog/2023-jake-jsou-kvalifikacni-predpoklady-pro-vykon-metodika-prevence>. [cit. 2024-02-26].

NEŠPOR, Karel; SCÉMY, Ladislav a PERNICOVÁ Hana, 1999. *Zásady efektivní primární prevence.* Praha: Sportpropag, 1999.

NOŽINA, Miroslav, 1997. *Svět drog v Čechách.* Praha, Orlík nad Vltavou. ISBN: 80-85917-36-X

OSPRCH, 2020. *Důležitost primární prevence po znovuotevření škol.* Online. In: Odborná společnost pro prevenci rizikového chování, 1. 4. 2020. Dostupné z: <https://www.osprch.cz/index.php/38-dulezitest-primarni-prevence-po-znovuotevreni-skol>.

PAVLAS MARTANOVÁ, Veronika; BĚHOUNKOVÁ, Leona; EXNEROVÁ, Markéta; CHARVÁT, Miroslav; JURYSTOVÁ, Lucie a kol., 2012. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování.* Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-75-0.

SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO KOORDINACI PROTIDROGOVÉ POLITIKY, 2019. *Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019–2027.* Online, PDF. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-231-9. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogovalpolitika/NSZ-2019-2027_po_vlade.pdf. [cit. 2024-02-28].

SPITZEROVÁ, Markéta; PAVLAS, Tomáš; ANDRYS, Ondřej; ZATLOUKAL, Tomáš; SUCHOMEL, Petr a kol., 2023. *Tematická zpráva Hodnocení rizikového chování žáků základních a středních škol se zaměřením na oblast kyberšikany.* Online, PDF. Praha: Česká školní inspekce. ISBN 978-80-88492-22-1. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/>

CSICR/media/Prilohy/2023_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/TZ-Hodnoceni-rizikoveho-chovani_FINAL.pdf. [cit. 2024-01-22].

SVĚTLO KADAŇ, 2019. *Světlem k prevenci.* Online. Kadaň: Světlo Kadaň. Dostupné z: <https://docplayer.cz/159248708-Svetlem-k-prevenci-2020-nabidka-dlouhodobehocertifikovaneho-programu-skolske-vseobecne-primarni-prevence.html>. [cit. 2024-03-31].

SVĚTLO KADAŇ, 2023. *Světlem k prevenci.* Online, PDF. Kadaň: Světlo Kadaň. Dostupné z: https://www.svetlokadanzs.cz/wp-content/uploads/2023/03/letak_temata_svetlem_k_prevenci_2023.pdf. [cit. 2024-02-10].

VLÁDA ČR, © 2024. *Rada vlády pro koordinaci politiky v oblasti závislosti.* Online. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/rada-vlady-pro-koordinaci-politiky-v-oblasti-zavislosti-196551/>. [cit. 2024-02-07].

Seznam příloh

Příloha 1 – Zpětnovazební dotazník

Příloha 2 – Dohoda – účast učitele

Příloha 3 – Ukázka bloku primární prevence programu Světlem k prevenci

Příloha 4 – Zpráva z realizace primární prevence

Příloha 5 – Otázky k výzkumu

Příloha 6 – Základní tematické bloky

ANONYMNÍ DOTAZNÍK - PRO UČITELE

Třída:

Datum:

(Správné zakroužkujte)

1. V průběhu programu jsem se cítil/a dobře ANO
NE
2. Rozuměl/a jsem všemu, co po mně lektori chtěli ANO
NE
3. Cítil jsem ze strany lektorů oporu ANO
NE
4. Nejvíce se mi líbilo:,
protože.....
5. Nelíbilo se mi,
protože
6. Účast na programu mi přinesla
.....
.....
.....
7. K programu mám další připomínky, návrhy, nápady:
.....
.....
.....
8. Chtěl/a bych se zeptat

Děkujeme za pravdivé vyplnění a za spolupráci.

DOHODA –

ÚČAST UČITELE NA BLOKU PROGRAMU SVĚTLEM K PREVENCI

Já,....., mám zájem účastnit se programu PP ve třídě: a souhlasím, že během programu:

1. Budu přítomen v průběhu (podtrhněte):
celého bloku / úvodní a závěrečné reflexe.
2. Nebudu vstupovat lektorům do vedení bloku (postup realizace, zjednávání pořádku ve třídě) bez jejich předjednaného souhlasu, nebo pokud mě o to lektoři nepožádají.
3. Budu aktivně zapojen do realizace bloku – hraní her, technik, reflexí.
4. Budu respektovat pravidla bloku.
5. Nebudu v průběhu bloku odcházet z místnosti, nebude-li to nezbytně nutné.
6. Nebudu v průběhu bloku hovořit s žáky o běžné výuce.
7. Budu se snažit vytěžit z bloku co nejvíce pozitivního pro mou další práci s třídou.
8. Jsem si vědom, že má účast na bloku může ovlivnit můj postoj ke třídě nebo postoj třídy k mé osobě jak negativně, tak pozitivně.
9. Podléhám stejným pravidlům ze strany lektorů, jako žáci – lektoři vůči mé osobě dodržují etický kodex.

V.....dne.....

Podpis

Ukázka bloku programu - téma: Nebezpečné a navíc nelegální

Cílem bloku je: Podání informací o drogách - rozdělení, účinky, rizika, možné zdravotní a sociální důsledky užívání návykových látek, podání nezkreslených a úplných informací o účincích a rizicích užívání marihuany s důrazem na důvody illegality této drogy, zvědomení alternativních možností pro navození prožitků a pocitů s pointou, že drogy nejsou jedinou cestou k nim, zvědomení vlastních postojů a hodnot v souvislosti s užíváním návykových látek.

Průběh bloku:

1.hodina: Přivítání, připomenutí minulého setkání, zopakování pravidel, upozornění na krabičku na anonymní dotazy, na které lektoři na závěr bloku odpoví.

Úvodní kolečko: „Kdy jsem se naposled nechal/a k něčemu přemluvit/ o něčem přesvědčit od kamaráda?“ - slouží k uvědomení, jak snadné je nechat se přesvědčit od svých známých, uvádíme v souvislosti s užíváním NL, tzn. vrstevnický tlak, s žáky na téma probíhá diskuse.

Aktivační technika - doporučené: **Čísla, Dirigent, Sochy skupina**

Asociace na slovo droga - žáci/studenti nakreslí, co si představí, když se řekne droga, následuje diskuse.

2.hodina

Aktivační technika - **ANO - NE**

Drogy lístečky - každý napíše 3 drogy, které ho napadnou, společně s lektory rozdělí drogy do skupin dle účinků. Žákům jsou o těchto drogách předány informace o účincích, rizicích. Jsou doplněny chybějící NL.

Doplňující informace - **Lidé si od drog slibují to, co jim nemohou dát.**

3.hodina

Cesta informací - zaměřena na zkrácení informace při jejím opětovném předávání, jak vznikají např. mýty. Několik dobrovolníků jde stranou, za dveře. Ostatním žákům/studentům je přečten zajímavý článek k tématu. Jeden z těch, co článek slyšeli, má za úkol předat informace dalšímu, který ho neslyšel. Ten předává zjištěné informace zase dalšímu, až dojde informace k poslednímu, který také zopakuje, co se dozvěděl. Následuje reflexe techniky.

Kontrola krabičky na dotazy, případné zodpovězení dotazů.

Závěrečné zpětné vazby, anonymní dotazník.

Informace o čem bude následující blok.

ZPRÁVA Z REALIZACE BLOKU PROGRAMU – VZOR

ŠKOLA	
Adresa školy	
Kontaktní osoba ve škole	
Jména a příjmení lektorů	

Třída: 7. B	Počet žáků: 25
Datum realizace: 01.04.2020	Čas: 10:45–14:00
Přítomnost učitele na programu	ano Jméno a příjmení učitele: Mgr.
Setkání číslo:	2.
TÉMA:	Součástí systému
Cíle setkání	<ul style="list-style-type: none"> - seznámení s pojmem šikana, její vymezení, typy šikany, jak se chránit, kam se obrátit, když přijdu se šikanou do styku - náhled na své chování a ujasnění si svých priorit - přijetí zodpovědnosti za své chování se všemi důsledky, které s tím souvisí - zlepšení klimatu ve třídě - podpořit skupinovou kohezi cestou společného zážitku - podpořit rozvoj zdravého chování - vedení k toleranci, vzájemnému respektu a ohleduplnosti - vedení k pochopení a přijetí odlišností jednotlivců, které je nutné zohlednit - ujasnění, které chování je skupinou ceněné, a které odmítané - uvědomění si, že každý má svoji cenu, něco umí, v něčem je dobrý
ZPRÁVA Z REALIZACE PROGRAMU	
Realizované aktivity	☒ Základní (komunitní kruh, vytvoření/revize dohody, krabička na dotazy, závěrečná zpětná vazba) ☒ Diskuze, debata ☒ Skupinová práce ☐ Individuální práce ☒ Brainstorming, asociace ☐ Mýty a fakta ☒ Psychosociální techniky a hry ☐ Práce s kazuistikou, domýšlení příběhu ☐ Hraní rolí, modelové situace, nácviky ☐ Sledování videa ☐
Cíle bloku splněny	☐ ano ☒ ne ☐ částečně <p><i>Zdůvodnění možnosti – „částečně“ a „ne“: žáci absolvovali besedu na podobné téma nedávno, měli pocit, že už všechno vědí a téma se jich vlastně ani netýká,</i></p>

	<p>neboť se domnívají, že jako kolektiv fungují dobře; ve třídě jsou s ohledem na sociokulturní prostředí, z něhož žáci pocházejí, posunuty normy, tzn. to, co bychom již běžně označili za ostrakismus, zdá se, ještě vnímají jako žert.</p>	
<p>Průběh setkání:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Shrnutí a výstupy z reflexí • Závěrečná doporučení pro návaznou práci se třídou 	<p><i>Shrnutí a výstupy z reflexí:</i></p> <p>Téma žáky vůbec neoslovilo. Měli dojem, že tyto „žvásty“ poslouchají stále dokola, a vůbec nerozumí tomu proč. Lektori se jim snažili pomoci s nalezením odpovědi, proč byla znovu vybrána jejich třída atd. V podstatě je to ale moc nezajímalo.</p> <p>Ukázalo se mimo jiné, že mají žáci velké rezervy ve skupinové práci, což souviselo s tím, že je zde zodpovědnost za výsledek rozložena. Některým na něm enormně záleželo a usilovně pracovali, jiní se tzv. vezli. Úkoly vypracované individuálně měly celkově lepší úroveň.</p> <p>Lektori třídu opakovaně podporovali v hledání smyslu účasti na jednotlivých aktivitách a snažili se, aby si žáci sami přišli na jejich přínos. Motivovali je různými výzvami či experimenty, ani to však nepřineslo požadovaný efekt. Spolupracovalo jich však pouze asi 7.</p> <p>Za lektory lze konstatovat, že klima ve třídě má jakýsi ambivalentní náboj. Na jedné straně se žáci tváří, že je vše v pořádku, není co napravovat a na čem pracovat, na té druhé se k sobě navzájem chovají přezíravě, nedovedou si naslouchat a vhodně argumentovat. Když už názor vyslechnou, často shodí nejen ten, ale i osobnost toho, kdo jej vyřkl.</p> <p>V krabičce na dotazy se neobjevil žádný dotaz.</p> <p>V závěrečných zpětných vazbách žáci sdělovali, že jim samotným vadí, jak se dnes chovali. Jsou naštvaní, že jim pořád někdo podsouvá, že jsou špatný kolektiv, což ovšem na bloku ani jednou nepadlo. Některé mrzelo, že si neužili společnou zábavu tak, jako tomu bylo na úvodním bloku. Přáli by si, aby se přišť věnovali tématu návykových látek a více malovali, protože to je baví.</p> <p>Třídní učitel na konci bloku třídě sdělil, že ho opravdu rozčilovalo, jak celý program bojkotovali. Mluvil o svém pocitu, že se pro žáky pořád snaží něco dělat, a oni si ničeho nevěží. Jen si tedy potvrdil, že jsou opravdu nejhorší třídou.</p> <p><i>Závěrečná doporučení pro návaznou práci se třídou:</i></p> <p>S ohledem na výše uvedené je patrné, že třída zoufale bojuje se svou nálepkou „nejhorší“. Jakmile někdo přichází s tím, že se chce tomuto tématu věnovat, postaví se kolektiv do opozice. Kdyby tak totiž neučinil, v podstatě by to znamenalo potvrzení, že jí skutečně jsou. Jako užitečné se tedy jeví věnovat se různým tématům, ale do každého z nich vždy zařadit techniku rozvíjející toleranci a respekt k požadavkům i potřebám druhých. Následně je důležité věnovat pozornost detailní reflexi s přesahem do běžného života (k čemu jim to je/bude).</p> <p>Nutno dát také velký pozor na hodnocení kolektivu a oceňovat malé dílčí pokroky, na rozdíl od komplexního a definitivního stavu. Třída se neustále vyvíjí a veškeré pozitivní změny je třeba vyzdvihnout a společně popřemýšlet nad tím, jak by se daly rozšířit do dalších oblastí.</p> <p>Stavět se v tomto smyslu dá i na individuální práci zaměřené na sebepoznání a rozvoji sebeúcty, což se následně projeví coby větší psychická odolnost a schopnost stanovení si individuálních hranic, které je dále potřeba přenést i na skupinu. Skupinovou práci je vhodné trénovat nejprve v dyádě, a jakmile se začnou dostavovat výsledky, skupiny následně postupně zvětšovat.</p>	
<p>Konzultace se žáky</p>	<p>ANO</p> <p>Počet:</p> <p>Téma:</p> <p>Závěr:</p>	<p>ne</p>

Konzultace s pedagogy	ano Jméno a příjmení: Mgr. Funkce: třídní učitel Téma: Klima třídy Závěr: S ohledem na aktuální klima třídy je potřeba ve spolupráci s metodikem požádat pedagogický sbor o více podpory a méně kritiky směrem k žákům (s důrazem na vyhnutí se dalšímu „nálepkování“).	NE
Další informace (např. důležité informace pro realizaci programu, mimořádné situace)		

Zprávu vypracoval/a:	Dne: 02.04.2020
Podpisy lektorů:	
Za Světlo Kadaň z. s. převzal/a	Dne: 03.04.2020
Předáno škole: elektronicky k rukám metodičky prevence	Dne: 03.04.2020

Otázky pro školy:

Jaké faktory výrazně ovlivňují primární prevenci rizikového chování na školách?

1. Co považujete za hodnotné ve výkonu práce lektorů v oblasti prevence?
2. Co považujete za účinné, nebo naopak neúčinné na práci lektorů ze Světla Kadaň z. s.?
3. Jaké výhody nacházíte v práci preventistů kriminality, již se podílí na prevenci u vás na škole?
4. Jaké konkrétní kroky by mohla škola podniknout k posílení prevence rizikového chování?
5. Jak by mohla být spolupráce s externími lektory a metodiky prevence a učiteli zlepšována?
6. Jak byste zhodnotili úroveň zapojení učitelů do aktivit primární prevence na vaší škole?

Jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách?

1. Jak by organizace mohly využít nové technologie a moderní přístupy k tomu, aby preventivní programy ve školách byly lákavější a smysluplnější pro žáky a učitele?
2. Jak by se dalo zlepšit školní prostředí (například prostředí v učebnách, školních dvorcích, školní jídelně, knihovně atd.) tak, aby lépe podporovalo primární prevenci rizikového chování žáků?
3. Jakými kritérii hodnotíte úspěšnost prevence?
4. Co udělat pro to, aby škola a organizace Světlo Kadaň z. s. podpořily pozitivní změny v realizaci programů primární prevence?

Jak lze zlepšit evaluaci primární prevence rizikového chování na školách?

1. Jak vnímáte přínos zpráv z průběhu realizace prevence rizikového chování a co pro vás má největší význam?
2. Jakým způsobem provádíte s žáky vyhodnocování jednotlivých bloků?
3. Jak byste hodnotil přínosnost proběhlých preventivních bloků v případě, že byste se na to díval očima žáků?
4. Využíváte techniky a metody, které byly použity během bloků?

5. Jak by organizace mohla usnadnit váš přístup k metodám a technikám použitým během preventivních bloků a umožnit vám je úspěšně využívat v třídnických hodinách?
6. Jak komunikujete s učiteli a dalšími kolegy ve škole, abyste dosáhli dobré spolupráce v oblasti primární prevence?

Otázky pro lektory:

Jaké faktory výrazně ovlivňují primární prevenci rizikového chování na školách?

1. Jak hodnotíte přínos své práce v rámci primární prevence na školách?
2. Jaké jsou vaše hlavní motivace při práci na školách v oblasti primární prevence?
3. Jaké možnosti máte v oblasti vzdělávání týkajícího se prevence?
4. Co by vám pomohlo lépe zvládat těžké situace ve vaší práci?
5. Jak by školy mohly pomoci, abyste byli motivovanější a více zapojeni?
6. Jak se liší vaše motivace a zapojení v závislosti na tom, v jaké škole pracujete?

Jaké jsou možné strategie pro zlepšení primární prevence rizikového chování na školách?

1. Jaké možnosti vidíte pro zlepšení vaší práce jako lektor primární prevence?
2. Jaká opatření by podle vás mohla přispět ke zvýšení účinnosti preventivních bloků?
3. Jaký typ podpory by vám podle vás pomohl lépe se vypořádat se situacemi, které vnímáte ve vaší práci jako náročné?
4. Jak by mohly organizace využít moderní technologie a inovativní metody k zvýšení atraktivity preventivních bloků?
5. Jak by podle vás mohla být spolupráce mezi externími lektory, učiteli a metodiky ve školách zlepšena, aby se dosáhlo lepších výsledků v primární prevenci?

Jak lze zlepšit evaluaci primární prevence rizikového chování na školách?

1. Jakým způsobem komunikujete s učiteli a metodiky?
2. Jaké jsou povaha a úroveň spolupráce mezi učiteli při realizaci primární prevence na školách?
3. Jakým způsobem provádíte s žáky vyhodnocování jednotlivých bloků?
4. Jak by se mohla evaluace vylepšit a více přispět k celkové efektivitě primární prevence?
5. Vnímáte smysl zpráv z realizace preventivních bloků?

Základní tematické bloky

1. Úvodní setkání – představení programu, navázání spolupráce, naladění na společnou práci.
2. Pohodový život – informace o zdravém životním stylu a jeho podpoře.
3. Život bez závislostí – definice, vznik a prevence závislostí, včetně nelátkových.
4. Legální, ale nebezpečné – účinky a rizika legálních drog, mýty a fakta.
5. Nelegální a nebezpečné – účinky a rizika nelegálních drog, mýty a fakta.
6. Marihuana ve světě, ale beze mě – účinky a rizika konopných drog, mýty a fakta.
7. Vědomí emocí – co jsou emoce a jak je zvládat.
8. Odpovědnost za své chování – rizika okolního světa a trestní odpovědnost.
9. Partnerské vztahy a bezpečný sex – pohlavně přenosné choroby.
10. Vztahy ve společnosti – ve třídě, v rodině, ve škole, řešení konfliktů.
11. Kam se obrátit v případě problémů – mapa pomoci v regionu.
12. Sebevědomí a sebeobraz – pozitivní vnímání sebe sama.
13. Extrémismus a jeho formy – rasismus, xenofobie, sekty.
14. Mediální gramotnost a bezpečnost online – kyberšikana, sociální sítě.
15. Zdravé vztahy – prevence šikany a budování zdravého kolektivu.
16. Rizikové sporty – jak sportovat bezpečně.
17. Stanovení cílů a jejich dosahování – vliv rozhodnutí na budoucnost.
18. Pozitivní vztah k tělu – poruchy příjmu potravy a přijetí sebe sama.

Seznam zkratk

ČŠI	Česká školní inspekce
IPPP	Interresortní pracovní skupina pro primární prevenci
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MŠP	metodik prevence
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
NPI	Národní pedagogický institut
PPRCH	primární prevence rizikového chování
PP	primární prevence
SRCH-D	syndrom rizikového chování v dospívání
VOŠ	Vyšší odborná škola